

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА
ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА ТА ПРАВОСУДДЯ**

МІЖНАРОДНИЙ ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ

**ЕЛЕКТРОННИЙ МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК
для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 081 Право**

**ОДЕСА
2023**

УДК 341.231.14-049.65(072)
М58

Укладач:

А. В. Левенець, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри конституційного права та правосуддя економіко-правового факультету Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.

Рецензенти:

Є. Д. Стрельцова, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри загально-правових дисциплін та міжнародного права економіко-правового факультету Одеського національного університету імені І. І. Мечникова;

Т. В. Степанова, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри конституційного права та правосуддя економіко-правового факультету Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.

*Рекомендовано вченою радою економіко-правового
факультету ОНУ імені І. І. Мечникова
Протокол № 1 від 28 серпня 2023 р.*

Міжнародний захист прав людини [Електронний ресурс] :
М58 електронний методичний посібник для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 081 Право / уклад.: А. В. Левенець. – Одеса, 2023. – 83 с. – 1,1 МБ.

Методичний посібник складений на основі робочої програми навчальної дисципліни «Міжнародний захист прав людини» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 081 Право. Методичний посібник містить загальну структуру курсу, методичні рекомендації для підготовки до практичних занять, теми письмових доповідей та список рекомендованої літератури до вивчення питань.

УДК 341.231.14-049.65(072)

© Одеський національний університет
імені І. І. Мечникова, 2023

ЗМІСТ

Вступ	4
Зміст навчальної дисципліни	6
Плани практичних занять та методичні рекомендації до вивчення питань теми.....	11
Критерії оцінювання та розподіл балів	67
Питання для підсумкового контролю	71
Список рекомендованих джерел	75

ВСТУП

Вивчення курсу «Міжнародний захист прав людини» має за мету засвоєння здобувачами положень про поняття, джерела та особливості міжнародно-правового захисту прав людини; вивчення основних правових категорій, які існують в міжнародному праві прав людини. Питання прав і свобод людини на сьогодні є найважливішою проблемою внутрішньої та зовнішньої політики усіх держав світової спільноти. Саме стан справ у сфері забезпечення прав і свобод особи, їх практичної реалізації є тим критерієм, за яким оцінюється рівень демократичного розвитку будь-якої держави і суспільства в цілому. Міжнародне співтовариство приділяє значну увагу розвитку та забезпеченню прав людини. Демократизації процесу, пов'язаного з проголошенням і захистом прав людини, значною мірою сприяло прийняття низки міжнародних документів щодо правової регламентації та розробки механізму міжнародного захисту прав людини у державах, що підписали відповідні міжнародні документи.

Тенденції розвитку правничої професії у сучасному світі характеризуються посиленням уваги до міжнародно-правових засобів захисту прав людини, які часто виявляються значно ефективнішими за національні засоби. Цей факт обумовлює практичну орієнтованість та прикладний характер знань, які здобувачі отримують у процесі вивчення навчальної дисципліни. Зокрема, здобувачі отримують можливість опанувати основні поняття міжнародного права прав людини як окремої галузі міжнародного права, дослідити види та особливості різних міжнародних систем захисту прав людини, їх історичні передумови становлення та розвитку, виявити найбільш важливі та ефективні засоби захисту прав людини на універсальному та регіональному рівнях, зрозуміти основні аспекти функціонування європейської системи захисту прав людини, частиною якої є наша країна та яка визначається найбільш ефективною з-поміж усіх існуючих на даний час систем.

У результаті вивчення навчальної дисципліни здобувач вищої освіти

повинен:

знати:

1. сутність та особливості міжнародного права прав людини як галузі міжнародного права;
2. види міжнародних систем захисту прав людини, їх джерела та особливості функціонування;
3. міжнародні механізми та процедури захисту прав людини, інституційну складову цих механізмів;
4. особливості європейської системи захисту прав людини, її підсистеми;
5. історичні аспекти становлення та розвитку, етапи реформування, структуру та організацію роботи Європейського суду з прав людини;
6. практику ЄСПЛ щодо захисту конвенційних прав.

вміти:

1. аналізувати інформацію відносно дотримання прав людини в світі та в Україні;
2. аналізувати та оцінювати міжнародно-правові акти у сфері захисту прав людини;
3. використовувати норми міжнародного права прав людини при вирішенні професійних завдань;
4. співвідносити положення міжнародного права прав людини з положеннями національного законодавства, пропонувати підходи щодо їх вдосконалення та імплементації;
5. аналізувати правові позиції ЄСПЛ, викладені в конкретних рішеннях та виявляти порушені принципи прав людини;
6. розуміти сутність позитивних та негативних зобов'язань держави в контексті конвенційних прав, аналізувати стан їх дотримання та сучасні тенденції практики ЄСПЛ щодо їх захисту.

ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА МІЖНАРОДНОГО ПРАВА ПРАВ ЛЮДИНИ

Тема 1. Міжнародне право прав людини: історія становлення, особливості розвитку.

Права людини та їх історичний генезис. Сутність міжнародного права прав людини як галузі міжнародного права. Питання міжнародної правосуб'єктності індивіда. Поняття та класифікація міжнародно-правових стандартів прав людини. Універсальні і регіональні системи захисту прав людини. Джерела міжнародного права прав людини. Поняття, структура та значення Міжнародного Білю про права людини. Поняття міжнародного захисту прав людини: міжнародні механізми та процедури.

Тема 2. Захист прав людини в діяльності ООН. Інституційна та нормативно-правова основа універсальної системи захисту прав людини.

Роль Організації Об'єднаних Націй у формуванні міжнародно-правового механізму захисту прав людини. Компетенція головних та допоміжних органів ООН у галузі прав людини. ГА ООН. ЕКОСОП. Рада ООН з прав людини. Верховний Комісар ООН з прав людини. Пакти та конвенції ООН про права людини, їх наглядові органи. Комітет із прав людини, Комітет із економічних, соціальних та культурних прав, Комітет із ліквідації дискримінації щодо жінок, Комітет із прав дитини, Комітет проти катувань, Комітет із ліквідації расової дискримінації, Управління Верховного Комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН).

Тема 3. Регіональні системи захисту прав людини.

Сутність та види регіональних систем захисту прав людини, їх

особливості. Поняття і зміст Міжамериканської системи захисту прав людини. Історія розвитку Міжамериканської системи захисту прав людини. Американська конвенція прав людини. Організація американських держав. Американський суд з прав людини.

Поняття і зміст Африканської системи захисту прав людини. Історія розвитку Африканської системи захисту прав людини. Африканська хартія прав людини і народів. Банжувська хартія. Організація африканської єдності. Африканський союз. Поняття і зміст Арабської системи захисту прав людини. Історія розвитку Міжарабської системи захисту прав людини. Арабська хартія прав людини. Ліга арабських держав. Арабський суд з прав людини. Захист прав людини в рамках АСЕАН (Асоціація держав Південно-Східної Азії).

Тема 4. Європейська система захисту прав людини.

Поняття і зміст Європейської системи захисту прав людини. Історія формування Європейської системи захисту прав людини. Рада Європи. Європейська конвенція захисту прав людини і основоположних свобод. Європейський суд з прав людини. Захист прав людини в ЄС. Хартія основних прав ЄС. Європейський омбудсман. Організація безпеки і співробітництва в Європі. Людський вимір ОБСЄ.

Тема 5. Поняття міжнародного гуманітарного права, його співвідношення з міжнародним правом прав людини.

Застосування міжнародних стандартів прав людини у період збройних конфліктів. Особливості міжнародного гуманітарного права. Принцип *lex specialis* в міжнародному гуманітарному праві. Джерела МГП. Женевські конвенції 1949 року. Захист поранених і хворих у діючих арміях. Захист поранених, хворих та постраждалих осіб зі складу збройних сил на морі. Захист військовополонених. Захист цивільного населення під час війни, захист жінок та дітей.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2.

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ В ПРАКТИЦІ ЄСПЛ

Тема 6. Організація роботи та юрисдикція ЄСПЛ.

Загальна характеристика ЄСПЛ: структура, організація та форми роботи. Функції та компетенція ЄСПЛ. Види юрисдикцій ЄСПЛ. Рішення ЄСПЛ: структура, види та особливості виконання. Принципи тлумачення конвенційних прав ЄСПЛ. Позитивні та негативні зобов'язання держави у практиці ЄСПЛ. Підстави втручання та обмеження конвенційних прав. Формула триєдиного тесту.

Тема 7. Право на життя (ст.2) у практиці ЄСПЛ.

Право на життя. Визначення понять «життя» і «право на життя». Смертна кара в контексті права на життя. Система виключень із загальної заборони позбавлення життя. Поняття «абсолютно необхідного» застосування сили. Поняття «строкої співрозмірності» застосовуваної сили досягненню цілей. Рішення в справі McCann v. UK (1995).

Тема 8. Право на свободу та особисту недоторканність (ст.5) у практиці ЄСПЛ.

Право на свободу та особисту недоторканність. Заборона довільних арештів та утримання під вартою. Допустимі випадки позбавлення волі. Процесуальні гарантії у випадках позбавлення волі.

Тема 9. Заборона катувань, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведження чи покарання (ст.3), заборона дискримінації (ст.14) у практиці ЄСПЛ.

Право на фізичну недоторканність: заборона катувань та іншого жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, видів поведження і покарання. Катування та інші жорстокі, нелюдські або такі, що принижують

гідність, види поводження і покарання: визначення поняття, критерії розмежування. Європейська конвенція про запобігання катуванням та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводження і покарання 1987 року.

Сутність та види дискримінації. Обсяг та складові заборони дискримінації. Зобов'язання держави щодо заборони дискримінації. Практика Європейського суду з прав людини щодо заборони дискримінації

Тема 10. Право на повагу до приватного та сімейного життя, житла та кореспонденції (ст.8) у практиці ЄСПЛ.

Право на повагу приватного життя, недоторканності житла і таємниці кореспонденції. Визначення поняття «приватне життя». Умови допустимості втручання в приватне життя. Легітимність мети втручання, дотримання балансу інтересів індивіда і суспільства. Поняття і межі житла. Поняття «необґрунтованого обшуку». Поняття кореспонденції. Прослуховування телефонних переговорів.

Тема 11. Свобода думки, совісті та релігії (ст.9). Свобода вираження поглядів, зібрань та об'єднань (ст.ст. 10,11).

Право на свободу думки, совісті і релігії. Обсяг та складові права на свободу думки, совісті та релігії. Зобов'язання держави щодо права на свободу думки, совісті та релігії. Практика Європейського суду з прав людини щодо права на свободу думки, совісті та релігії (справа Коккінакіс проти Греції 1993р.)

Право на свободу вираження поглядів. Обсяг та складові права на свободу вираження поглядів. Зобов'язання держави щодо права на свободу вираження поглядів. Практика Європейського суду з прав людини щодо права на свободу вираження поглядів (справа Лінгенс проти Австрії 1986р.)

Тема 12. Право на справедливий суд та ефективний засіб юридичного захисту (ст.6, ст.13).

Право на справедливий суд у розумінні ст.6 Конвенції. Обмеження цього права. Поняття та проблема юрисдикції у практиці Суду. Принципи та критерії «справедливості» судового розгляду. Зміст права на ефективний засіб правового захисту. Критерій «ефективності» такого засобу. Сфера застосування права на ефективний засіб національного правового захисту. Співвідношення ст.13 з іншими статтями Конвенції. Типові порушення права на справедливий судовий розгляд та права на ефективний засіб юридичного захисту у рішеннях Суду щодо України.

Тема 13. Право на власність у практиці ЄСПЛ (ст.1 Першого протоколу).

Обсяг та складові права на власність. Зобов'язання держави щодо права на власність. Поняття «власності» у розумінні ЄСПЛ. Практика Європейського суду з прав людини щодо права на власність.

Тема 14. Правомірне обмеження та відступ держав від зобов'язань в галузі прав людини (ст.15).

Поняття та міжнародно-правове регулювання правомірного обмеження прав людини. Обмеження прав людини за надзвичайних умов (дерогація). Матеріальні та процесуальні умови дерогації, критерії оцінки цих умов. Проблема обмежень прав людини в умовах карантину та пандемії Covid 19. Обмеження прав людини в умовах воєнного стану.

ПЛАН ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ТА МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИВЧЕННЯ ПИТАНЬ ТЕМИ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА ПРАВ ЛЮДИНИ

Практичне заняття 1

Тема: Міжнародне право прав людини як галузь міжнародного права.

Питання для обговорення:

1. Сутність міжнародного права прав людини як галузі міжнародного права.
2. Питання міжнародної правосуб'єктності індивіда.
3. Поняття та класифікація міжнародно-правових стандартів прав людини.
4. Універсальна і регіональні системи захисту прав людини.
5. Джерела міжнародного права прав людини. Поняття, структура та значення Міжнародного Білю про права людини.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИВЧЕННЯ ПИТАНЬ ТЕМИ

Розглядаючи питання вказаної теми, слід мати на увазі, що у сучасному світі, коли проблема прав людини вийшла далеко за межі окремої держави, виникла необхідність у створенні універсальних міжнародно-правових стандартів, які також визнаються як основні права людини. Ці стандарти відображені у низці важливих міжнародно-правових актів, що встановили загальнолюдські стандарти прав та інтересів особи, визначивши ту межу, за яку держава не може виходити. Таким чином, права людини стали об'єктом регулювання не лише окремої держави, а й міжнародного співтовариства. Обсяг прав і свобод людини в сучасному суспільстві визначається не лише особливостями певного співтовариства людей, а й розвитком людської цивілізації в цілому, рівнем інтегрованості міжнародного співтовариства.

Окрему увагу слід звернути на процес перетворення людини із суб'єкту внутрішньодержавного права на суб'єкт міжнародного права, який відбувся

завдяки прийняттю Міжнародного біллью про права людини, що включає Загальну декларацію прав людини (1948 р.), Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (1966 р.), Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (1966 р.), Факультативний протокол до Міжнародного пакту про громадянські та політичні права (1976 р.). Перелічені міжнародно-правові акти є фундаментом окремої галузі – міжнародного права прав людини.

Вивчаючи ці питання, здобувачі мають розуміти сутність та особливості міжнародного права прав людини як окремої галузі міжнародного права, види та значення міжнародних механізмів захисту прав людини у сучасному світі, а також аналізувати складові елементи цих механізмів. Також слід відокремлювати історичні межі формування даної галузі права, враховуючи той факт, що у ході Другої світової війни були виявлені недоліки в міжнародному регулюванні прав та свобод людини. Цей етап у розвитку людства довів необхідність, з одного боку, підтримки міжнародного миру та безпеки, а, з іншого – дотримання прав і свобод людини. Створення ООН та прийняття її Статуту поклали початок якісно новому етапу міждержавних відносин у сфері прав людини. Статут ООН покладає на держави обов'язок дотримуватися основних прав і свобод людини, не допускаючи при цьому будь-якої дискримінації.

Досліджуючи структуру міжнародно-правових стандартів прав людини, слід мати на увазі, що сучасне міжнародне право характеризується наявністю системи актів у сфері прав людини, яка включає п'ять різновидів документів:

1. Міжнародний білль про права людини, що містить перелік невід'ємних прав.
2. Угоди, спрямовані на запобігання та покарання злочинів, що призводять до масових порушень прав людини (Конвенція про незастосування строку давності до воєнних злочинів проти людства від 26 жовтня 1968 р.).

3. Конвенції, націлені на захист груп населення, які потребують особливого піклування з боку держави (Конвенція про права дитини 1989 р.).

4. Конвенції, спрямовані на захист індивіда від зловживань з боку органів держави та посадових осіб (Женевські конвенції 1949 р. про захист жертв війни).

5. Міждержавні конференції з прав людини, що приймають заключні документи, обов'язкові для виконання державами-учасницями (Заключний документ Всесвітньої конференції з прав людини. — Відень, 1993 р.).

В основу міжнародних стандартів з прав людини покладені такі загальновизнані принципи, як: повага суверенітету держави; неприпустимість втручання у внутрішні справи держави; самоврядування народів та націй; рівноправність всіх людей та заборона дискримінації; рівність прав і можливостей чоловіків та жінок; дотримання прав людини, навіть, за умови збройних конфліктів і відповідальність за злочинні порушення прав людини. Значення наведених принципів полягає у тому, що вони є основою розроблення прав людини та їх закріплення у національному законодавстві, а також є критерієм законності діяльності держави у сфері прав людини.

Рекомендовані джерела до вивчення теми:

Нормативно-правові акти:

1. Загальна декларація прав людини: Прийнята і проголошена Резолюцією ГА ООН 10 грудня 1948 р. URL: [Загальна декларація прав людини | від 10.12.1948 \(rada.gov.ua\)](http://rada.gov.ua/10.12.1948)
2. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду, прийнятий 26 червня 1945 року в м. Сан-Франциско. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010/ed19450626
3. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права від 16 грудня 1966 р.: Ратифіковано Указом Президії ВР УРСР 19.10.1973 р. URL: [Міжнародний пакт про громадянські і по... | від 16.12.1966 \(rada.gov.ua\)](http://rada.gov.ua/16.12.1966)

4. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права від 16 грудня 1966 р.: Ратифіковано Указом Президії ВР УРСР 19.10.1973 р. URL: [Міжнародний пакт про економічні, соціал... | від 16.12.1966 \(rada.gov.ua\)](#)
5. Факультативний протокол до Міжнародного пакту про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_086

Основна література:

1. Наливайко Л. Р., Степаненко К. В., Щербина Є. М. Міжнародний захист прав людини : навч. посібник / Л. Р. Наливайко, К. В. Степаненко, Є. М. Щербина. Дніпро : ДДУВС, 2020. 260 с. [Наливайко Л \(dduvs.in.ua\)](#)
2. Опольська Н.М., Бабой А.М., Бабой В.С. Міжнародний захист прав людини: навчальний посібник. Вінниця: Твори. 2021. 408 с. [28982.pdf \(vsau.org\)](#)
3. Права людини в національному та європейському контекстах : підручник / Н.І. Петрецька, Ю.М. Бисага, Д.М. Белов та ін. ; за заг. ред. Н.І. Петрецької, Ю.М. Бисаги. Ужгород, Видавничий дім "Тельветика", 2018. 482 с. [ПРАВА ЛЮДИНИ.pdf \(uzhnu.edu.ua\)](#)
4. Сироїд Т. Л. Міжнародне публічне право. Міжнародний захист прав людини : посіб. для підгот. до зовн. незалеж. оцінювання / Т. Л. Сироїд, О. А. Гавриленко, Л. О. Фоміна ; за заг. ред. Т. Л. Сироїд. – 4-те вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2021. 462 с. [\(PDF\) Міжнародне публічне право. Міжнародний захист прав людини : посібник для підготовки до зовн. незалеж. оцінювання: за заг. ред. Т.Л. Сироїд. 4-те вид., перероблене і доповнене \(researchgate.net\)](#)
5. Шуміло І. А. Міжнародна система захисту прав людини: навчальний посібник. Київ: ФОП Голембовська О.О., 2018. 168 с. [msc_1_copy-1.pdf \(nlu.edu.ua\)](#)

Практичне заняття 2

Тема: Захист прав людини в діяльності ООН. Становлення та

розвиток міжнародних стандартів прав людини у межах ООН.

Питання для обговорення

1. ООН у системі захисту прав людини. Статут ООН про права людини.
2. Роль ООН у розробці та прийнятті міжнародних стандартів прав людини.
3. Міжнародний біль з прав людини: структура та значення.
4. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 року: зміст, структура, особливості реалізації.
5. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права 1966 року: зміст, структура, особливості реалізації.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИВЧЕННЯ ПИТАНЬ ТЕМИ

Розгляд окреслених питань слід розпочинати із визначення місця ООН в системі міжнародного захисту прав людини. Тут найперше слід відзначити, що створення ООН після Другої світової війни було обумовлено необхідністю впровадженн дієвого механізму захисту прав людини, у зв'язку з чим перед нею постало завдання «здійснювати міжнародне співробітництво в розв'язанні міжнародних проблем економічного, соціального, культурного і гуманітарного характеру і в заохочуванні та розвитку поваги до прав людини й основних свобод для всіх, без різниці раси, статі, мови і релігії». Вивчаючи питання інституційної складової міжнародного захисту прав людини, слід розуміти, що окрім юридичного механізму міжнародного захисту прав людини та основних свобод існує інституційний механізм, що включає: універсальну та регіональні системи міжнародного захисту.

Здобувачі мають ознайомитись з положеннями Статуту ООН, проаналізувати норми, які закріплюють міжнародні зобов'язання держав у галузі забезпечення та захисту прав людини, виявити специфічні риси таких зобов'язань.

Особливу увагу здобувачі мають приділити аналізу історії розробки та прийняття, а також структурі та змісту основних міжнародних актів у галузі

прав людини, які входять до складу так званого Міжнародного біллію прав людини. Зокрема, здобувачі мають розуміти сутність та особливості прав людини, закріплених Міжнародним пактом про громадянські та політичні права 1966 року, його відмінності від прав, закріплених у Міжнародному пакті про економічні, соціальні та культурні права, визначати механізми забезпечення та захисту вказаних прав.

Рекомендовані джерела до вивчення теми:

Нормативно-правові акти:

1. Загальна декларація прав людини: Прийнята і проголошена Резолюцією ГА ООН 10 грудня 1948 р. URL: [Загальна декларація прав людини | від 10.12.1948 \(rada.gov.ua\)](#)
2. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду, прийнятий 26 червня 1945 року в м. Сан-Франциско. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010/ed19450626
3. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права від 16 грудня 1966 р.: Ратифіковано Указом Президії ВР УРСР 19.10.1973 р. URL: [Міжнародний пакт про громадянські і по... | від 16.12.1966 \(rada.gov.ua\)](#)
4. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права від 16 грудня 1966 р.: Ратифіковано Указом Президії ВР УРСР 19.10.1973 р. URL: [Міжнародний пакт про економічні, соціа... | від 16.12.1966 \(rada.gov.ua\)](#)
5. Факультативний протокол до Міжнародного пакту про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_086

Основна література:

6. Левенець А.В., Хріщева О.Г. Гуманітарна інтервенція як виняток з принципу невтручання у справи держави. *Вісник Одеського національного університету. Серія: Правознавство*. 2019. Том 24. Випуск 1 (34). С. 32-40.

7. Москалюк Н., Слома В. Міжнародно-правові стандарти в сфері захисту прав людини та їх вплив на законодавство України. *Актуальні проблеми правознавства*. 2022. №1. С.37-42.
8. Наливайко Л. Р., Степаненко К. В., Щербина Є. М. Міжнародний захист прав людини : навч. посібник / Л. Р. Наливайко, К. В. Степаненко, Є. М. Щербина. Дніпро : ДДУВС, 2020. 260 с. [Наливайко Л \(dduvs.in.ua\)](http://dduvs.in.ua)
9. Опольська Н.М., Бабой А.М., Бабой В.С. Міжнародний захист прав людини: навчальний посібник. Вінниця: Твори. 2021. 408 с. [28982.pdf \(vsau.org\)](http://28982.pdf(vsau.org))
10. Сироїд Т. Л. Міжнародне публічне право. Міжнародний захист прав людини : посіб. для підгот. до зовн. незалеж. оцінювання / Т. Л. Сироїд, О. А. Гавриленко, Л. О. Фоміна ; за заг. ред. Т. Л. Сироїд. – 4-те вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2021. 462 с. [\(PDF\) Міжнародне публічне право. Міжнародний захист прав людини : посібник для підготовки до зовн. незалеж. оцінювання: за заг. ред. Т.Л. Сироїд. 4-те вид., перероблене і доповнене \(researchgate.net\)](http://(PDF)Міжнароднепублічнеправо.Міжнароднийзахистправлюдини:посібникдляпідготовкидозовн.незалеж.оцінювання:зазаг.ред.Т.Л.Сироїд.4-тевид.,переробленеідоповнене(researchgate.net))
11. Шуміло І. А. Міжнародна система захисту прав людини: навчальний посібник. Київ: ФОП Голембовська О.О., 2018. 168 с. [msc_1_copy-1.pdf \(nlu.edu.ua\)](http://msc_1_copy-1.pdf(nlu.edu.ua))

Практичне заняття 3

Тема: Інституційна складова механізму захисту прав людини у межах ООН

Питання для обговорення

1. Інституційна складова захисту прав людини у межах ООН. Статутні органи ООН у сфері захисту прав людини, їх процедури.
2. Верховний комісар та інші посадові особи ООН з прав людини.
3. Рада ООН з прав людини. Процедура УПО.
4. Договірні (конвенційні) органи ООН з прав людини, їх процедури.

5. Комітет ООН з прав людини: повноваження та особливості подання і розгляду скарг.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИВЧЕННЯ ПИТАНЬ ТЕМИ

Універсальна система або "система прав людини в рамках ООН", "універсальна інституційна система прав людини", "система ООН та її спеціалізованих установ у галузі прав людини" має своєю правовою основою Міжнародний білль прав людини та інші важливі міжнародні пакти і конвенції, прийняті в системі органів ООН та її спеціалізованих установ.

Інституційну структуру цієї системи складають різноманітні органи і процедури ООН, що функціонують у галузі прав людини, у тому числі Рада з прав людини ООН, Комітет з прав людини, Комітет з економічних, соціальних та культурних прав, Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок, Комітет з прав дитини, Комітет проти катувань, Комітет по ліквідації расової дискримінації, Управління Верховного Комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН) тощо. ООН постійно реформується, відповідаючи на виклики часу.

Особливу увагу в межах діяльності РПЛ слід приділити функціонуванню механізму Універсального періодичного огляду (УПО), за допомогою якого проводиться огляд виконання всіма державами-членами ООН їхніх зобов'язань у галузі прав людини. Ефективність та дієвість цього механізму слід дослідити через аналіз періодичних оглядів щодо стану з дотриманням прав людини в Україні першого, другого та третього циклів.

Окремо здобувачі мають вивчити основні аспекти діяльності Верховного комісара ООН з прав людини, а також Управління Верховного комісара ООН з прав людини (УВКПЛ), визначити статус цих органів, причини та умови їх запровадження, основні засади діяльності, функції та повноваження.

Вивчаючи систему договірних (конвенційних) органів ООН з прав людини, слід мати на увазі, що вони створюються згідно з положеннями

міжнародних договорів в галузі прав людини і складаються із незалежних експертів, які наглядають за виконанням договорів державами-учасниками. Існує 9 основних міжнародних договорів в галузі прав людини, останній з яких – з насильницького зникнення – набув чинності 23 грудня 2010 г. З моменту прийняття Загальної Декларації прав людини в 1948 році всі держави-члени ООН ратифікували як мінімум один договір в галузі прав людини, а 80 відсотків держав – чотири і більше.

В даний час існує 10 договірних органів, що представляють собою комітети незалежних експертів. Дев'ять з них спостерігають за виконанням державами-учасниками договорів ООН в галузі прав людини, в той час як десятий - Підкомітет з недопущення катувань, створений згідно з Факультативним протоколом до Конвенції проти катувань, - перевіряє місця ув'язнення в державах-учасниках Факультативного протоколу.

Органи засновані відповідно до положень договору, нагляд за виконанням якого вони ведуть. Окрему увагу здобувачі мають приділити процедурам, які властиві договірним органам, визначити особливості їх реалізації.

Рекомендовані джерела до вивчення теми:

Нормативно-правові акти:

1. Загальна декларація прав людини: Прийнята і проголошена Резолюцією ГА ООН 10 грудня 1948 р. URL: [Загальна декларація прав людини | від 10.12.1948 \(rada.gov.ua\)](http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v95_010)
2. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду, прийнятий 26 червня 1945 року в м. Сан-Франциско. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010/ed19450626
3. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права від 16 грудня 1966 р.: Ратифіковано Указом Президії ВР УРСР 19.10.1973 р. URL: [Міжнародний пакт про громадянські і по... | від 16.12.1966 \(rada.gov.ua\)](http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v95_010)

4. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права від 16 грудня 1966 р.: Ратифіковано Указом Президії ВР УРСР 19.10.1973 р. URL: [Міжнародний пакт про економічні, соціа... | від 16.12.1966 \(rada.gov.ua\)](#)

5. Факультативний протокол до Міжнародного пакту про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_086

Основна література:

1. Опольська Н.М., Бабой А.М., Бабой В.С. Міжнародний захист прав людини: навчальний посібник. Вінниця: Твори. 2021. 408 с. URL: [28982.pdf \(vsau.org\)](#)

2. Шуміло І. А. Міжнародна система захисту прав людини: навчальний посібник. Київ: ФОП Голембовська О.О., 2018. 168 с. URL: [msc_1_copy-1.pdf \(nlu.edu.ua\)](#)

3. Степаненко К.В. Конвенційний мехіназм міжнародного захисту прав людини у системі ООН. Альманах міжнародного права. Випуск19. С.105-113. URL: [<C0EBFCECE0EDE0F520E2FBEFF3F1EA2031395F323031382E706466> \(dduvs.in.ua\)](#)

Практичне заняття 4

Тема: Регіональні системи захисту прав людини.

Питання для обговорення

1. Поняття і зміст Міжамериканської системи захисту прав людини. Американська конвенція прав людини. Американський суд з прав людини.

2. Поняття і зміст Африканської системи захисту прав людини. Африканська хартія прав людини і народів. Банжувльська хартія. Організація африканської єдності. Африканський союз.

3. Поняття і зміст Арабської системи захисту прав людини. Арабська хартія прав людини. Ліга арабських держав. Арабський суд з прав людини.

4. Захист прав людини в рамках АСЕАН (Асоціація держав Південно-

Східної Азії).

Поточне тестування.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИВЧЕННЯ ПИТАНЬ ТЕМИ

В межах питань вказаної теми слід звернути увагу перш за все на те, що регіональні системи захисту прав людини функціонують у межах відповідних регіональних міжнародних організацій, до складу яких входять держави певного регіону. Факт «меншої» територіальної юрисдикції дозволяє говорити про більшу ефективність регіональних систем захисту порівняно з універсальною, оскільки держави, що входять до складу такої системи, є більш наближеними одна до одної в історичному, правовому, ментальному, соціально-економічному плані. Здобувачі мають також враховувати, що в основу механізму функціонування регіональних систем захисту прав людини, як правило, покладено діяльність судових інституцій. Ця особливість знову ж таки відрізняє їх від універсальної системи захисту в аспекті більшої ефективності, оскільки міжнародні суди приймають обов'язкові для держав-членів відповідних міжнародних організацій рішення.

Правову основу американської системи захисту прав людини становлять кілька актів. У 1948 р. у рамках ОАД була Прийнята Американська декларація прав і обов'язків. Її можна вважати першим у світі міжнародним документом (хоча і на регіональному рівні), який містить перелік основних прав і свобод. Міжамериканська конвенція з прав людини була прийнята в 1969 р. У 1988 р. Конвенція була доповнена Додатковим протоколом (Протокол Сан-Сальвадор), який додав перелік економічних, соціальних та культурних прав. Обсяг, передбачений Конвенцією, містить широкий перелік громадянських та політичних прав. У самій Конвенції економічні, соціальні та культурні права відсутні, однак ця прогалина була компенсована з прийняттям уже згадуваного Протоколу, хоча механізм контролю за виконанням цієї групи прав і свобод має окремі особливості. Інституційний механізм Конвенції складається з двох

органів: Міжамериканської комісії з прав людини і Міжамериканського суду з прав людини. Повноваження Комісії сформульовані більш широко, ніж аналогічної в Європі. Вона розглядає заяви індивідів, груп індивідів, неурядових організацій та держав (за умов визнання ними юрисдикції Комісії). Також Комісія надає послуги з метою мирного вирішення спорів. Серед інших функцій можна зазначити діяльність Комісії з розвитку і розповсюдження знань про права людини серед народів Америки, підготовку досліджень, доповідей, відповідні рекомендації урядам (у цьому випадку не у зв'язку з розглядом справи). Для підтримання належних зв'язків з американськими державами Комісія має право запиту у держав відповідної інформації і, своєю чергою, давати відповіді державам на їхні запити. Комісія також надає доповідь про результати своєї роботи Генеральній Асамблеї ОАД. Це викликано і тією обставиною, що діяльність Комісії регламентується Статутом ОАД, тобто Комісія з прав людини виступає не стільки конвенційним органом, скільки статутним органом самої організації. Цей орган був створений у рамках організації набагато раніше прийняття Конвенції. Цим пояснюється і його широка компетенція.

Вивчаючи африканську систему захисту прав людини, слід розпочати з того, що вона почала формуватись з прийняттям у 1981 р. Організацією африканської єдності (ОАЄ) Африканської хартії прав людини і народів. Особливістю Хартії порівняно з іншими регіональними документами є те, що в неї включено права народів ("третє покоління прав людини") а також передбачені обов'язки прав індивіда щодо сім'ї, родичів, суспільства, держави й Африканського континенту. В основі її функціонування лежить діяльність Африканської комісії з прав людини і народів. Це єдиний орган у механізмі Хартії, передбачений цим договором. Тому повноваження Комісії достатньо широкі: вона приймає заяви держав на порушення Хартії іншими державами-учасниками з метою мирного вирішення спору. Результатом роботи Комісії в такому випадку стають доповідь та висновки для держав, які обов'язкової сили

не мають. Також Комісія займається збором матеріалів, вивченням, дослідженням проблем прав людини в Африці, організацією семінарів, конференцій, поширенням інформації, відповідних рекомендацій для держав. До важливих повноважень цього органу належить право тлумачення Хартії на прохання держав-учасниць та інституцій ОАЄ. Ще одним напрямом діяльності Комісії виступає налагодження співробітництва з іншими африканськими та МО у сфері прав людини.

Розглядаючи поняття і зміст Арабської системи захисту прав людини, здобувачі мають звернути увагу на її історію, нормативно-правову базу діяльності та ментально-культурні особливості ісламського підходу до прав людини. Перш за все слід враховувати, що Ліга арабських держав (ЛАД), яка об'єднує нині 22 держави, була створена раніше ООН (в серпні 1945 року). Однак на відміну, наприклад, від Європи і Америки, субрегіон, на який поширюється компетенція ЛАД, довгий час залишався без власного механізму захисту прав людини. Нормативною основою функціонування цієї системи є Арабська хартія прав людини, яка була прийнята в 1994 році, значним чином змінена в 2004 році та вступила в силу лише в 2008. Здобувачі мають проаналізувати структуру Арабської хартії прав людини, зміст основних прав, які в містяться в її положеннях, специфіку ісламської концепції прав людини в контексті особливостей мусульманського права.

Вивчаючи систему захисту прав людини в рамках АСЕАН, здобувачі мають звернути увагу на те, що на відміну від Європи, Америки і Африки, азійський континент в даний час не має власної регіональної системи захисту прав людини. Офіційним міжнародним документом, в якому можна виявити контури азійського підходу в сфері захисту прав людини, є Азіатсько-Тихоокеанська декларація прав людини і народів, яка була прийнята 15 лютого 1988 року в Делі (Індія). У конференції, на якій була прийнята Декларація, брало участь близько 200 юристів з 22 держав регіону.

АСЕАН – це створена в 1967 р. міжнародна міжурядова субрегіональна організація країн, розташованих в Південно-Східній Азії. У листопаді 2007 р. на 13-му саміті АСЕАН в Сінгапурі глави держав-членів розпочали історичний крок в напрямку створення «Співтовариства АСЕАН» – був підписаний Статут АСЕАН (набув чинності 15 грудня 2008 р.) Статут АСЕАН містить ряд положень, що стосуються політики країн Асоціації в сфері захисту прав людини. Однією з цілей АСЕАН є зміцнення демократії, підвищення ефективності управління та верховенства права, а також заохочення і захист прав і основних свобод людини, з належним урахуванням прав і обов’язків держав-членів АСЕАН (ст. 1 (7) Статуту). Основним органом, на який покладено функції в галузі захисту прав людини в межах АСЕАН, є Міжурядова комісія з прав людини АСЕАН. Проте ці функції не можна назвати контрольними в повному сенсі, а скоріш консультативно-дорадчими. Важливим кроком на шляху розвитку цієї регіональної системи захисту прав людини стало прийняття в 2012 році Декларації прав людини АСЕАН.

Рекомендовані джерела до вивчення теми:

Нормативно-правові акти

1. Arab Charter on Human Rights / <http://textus.diplomacy.edu/thina/TxFsetW.asp?tURL=http://textus.diplomacy.edu/thina/TxGetXDoc.asp?IDConv=2832>
2. ASEAN Human Rights Declaration. URL: <http://www.asean.org/news/asean-statement-communicues/item/asean-human-rights-declaration>.
3. The African Charter on Human and Peoples Rights. The Hague: Kluwer Law International, 1977.
4. Американська конвенція з прав людини від 22 листопада 1969 р. Сан-Хосе, Коста-Ріка. URL: cidh.oas.org/Basicos/English/Basic3.American%20Convention.htm

Основна література

1. Ануфрієнко Є. О. Принцип культурного релятивізму у міжнародному праві. *Правовий захист прав людини: міжнародний та національний виміри* : матеріали наук. студ. конф. (м. Одеса, 10 грудня 2021 р.) [Електронне видання] / відп. ред. С. С. Андрейченко; МГУ. О.: Фенікс, 2021. С.5-7.
2. Левенець А. В. Особливості міжамериканської системи захисту прав людини. *Правовий вимір конституційної та кримінальної юрисдикції в Україні та в світі. Треті юридичні читання: матеріали ювілейної всеукраїнської дистанц. Конференції 10 квітня 2020 року* / За заг. ред. Л.О. Корчової, О.А. Чувакова. О.: Фенікс, 2020. С. 89-93.
3. Сироїд Т. Л. Міжнародне публічне право. Міжнародний захист прав людини : посіб. для підгот. до зовн. незалеж. оцінювання / Т. Л. Сироїд, О. А. Гавриленко, Л. О. Фоміна ; за заг. ред. Т. Л. Сироїд. – 4-те вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2021. 462 с.
4. Шуміло І. А. Міжнародна система захисту прав людини: навчальний посібник. Київ: ФОП Голембовська О.О., 2018. 168 с.

Практичне заняття 5

Тема: Європейська система захисту прав людини.

Питання для обговорення

1. Сутність та становлення Європейської системи захисту прав людини.
2. Європейська конвенція про захист прав людини та основних свобод (1950) як джерело формування європейських стандартів прав людини: зміст та структура.
3. Європейський Суд з прав людини: історія створення та реформування.
4. Захист прав людини в Європейському Союзі. Хартія основних прав Європейського Союзу.
5. Роль ОБСЄ в системі захисту прав людини.

Поточне тестування.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИВЧЕННЯ ПИТАНЬ ТЕМИ

Розгляд окреслених питань слід розпочати із визначення сутності європейської системи захисту прав людини як однієї з найбільш розвинутих регіональних систем захисту. Найстарша міжурядова європейська організація – Рада Європи (РЄ) – була створена в 1949 р. Її метою є поширення демократії, зближення всіх народів Європи, захист прав людини, співробітництво з основних питань права, культури, освіти, інформації, охорони навколишнього середовища. З самого початку діяльності Ради Європи принцип поваги прав людини став одним із головних напрямків діяльності цієї організації. Відповідно до Статуту Ради Європи свобода особи, політична свобода і верховенство права, яким прихильні держави-члени, лежать в основі «будь-якої справжньої демократії». Україна була прийнята в Раду Європи на певних умовах у 1995 році.

Досліджуючи нормативно-правову базу європейської системи захисту прав людини, здобувачі мають враховувати, що найголовнішими з її джерел є Європейська конвенція про захист прав людини й основних свобод 1950 р. (ЄКПЛ) (вступила в дію з 1953 р., на додаток до Конвенції ухвалено 16 протоколів по різних напрямках співробітництва) та Європейська соціальна хартія 1961 р. (вступила в дію в 1965 р.). В даних договорах дається перелік прав, здійснення котрих повинно гарантуватися кожній людині, що знаходиться під юрисдикцією держав-членів РЄ. Вони також встановлюють європейські процедури нагляду і гарантій за дотриманням положень даних договорів. У 1997 році Україна приєдналася до Конвенції 1950 року.

Здобувачі мають приділити істотну увагу структурі та змісту ЄКПЛ та протоколів до неї, виявити особливості матеріальної та процесуальної частини ЄКПЛ, окреслити перелік прав, що підлягають захисту у межах європейської регіональної системи захисту.

Значну увагу в межах вивчення питань теми здобувачі мають приділити **Європейському Суду з прав людини (ЄСПЛ)**, якому належить ключова роль

у забезпеченні чіткого і дієвого контролю за реалізацією державами-учасниками Конвенції взятих на себе зобов'язань щодо забезпечення прав та основних свобод людини. Саме ця судова інституція забезпечує гарантії прав людини, є контрольним механізмом, закладеним Конвенцією, з дотримання державами-учасниками її положень, упровадження норм і принципів у рамки національних правових систем.

Окрему увагу при вивченні теми слід приділити виявленню структури, порядку формування та діяльності, юрисдикційних особливостей та процесуальних аспектів звернення до ЄСПЛ. Також слід враховувати, що ратифікація Україною Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, а також визнання юрисдикції Європейського суду з прав людини на території нашої держави розпочали процес зближення національної системи захисту прав людини до загальноєвропейської практики та надали всім, хто перебуває під юрисдикцією України, право на звернення до ЄСПЛ у разі порушення нашою державою, її органами, посадовими особами норм Конвенції. Це право передбачено ст. 55 Конституції нашої держави, яка надає можливість звернення за захистом своїх порушених прав до судових установ міжнародних організацій після використання особою національних засобів захисту.

У межах даної теми здобувачі також мають проаналізувати особливості функціонування таких європейських підсистем захисту прав людини, які діють в ЄС та ОБСЄ, виявити правову основу цих підсистем, основні напрямки роботи та тенденції розвитку.

Рекомендовані джерела до вивчення теми:

Нормативно-правові акти:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, прийнята 1950 року в Римі, ратифікована Верховною Радою України від 17 липня 1997 року. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004

2. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2006. N 30. ст.260.

Основна література:

1. Деркач А. Нормативні механізми захисту прав і свобод людини в європейських країнах та конституційна юстиція. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. №7. С.131-134.
2. Дудаш Т. І. Практика Європейського суду з прав людини: навчальний посібник. 3-тє вид., стереотипне. К.: Алерта, 2016. 488 с.
3. Європейський суд з прав людини: як знаходити і розуміти практику суду. Рада Європи / Європейський суд з прав людини, 2019. 15 с. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/CLIP_Finding_understanding_case_law_UKR.pdf
4. Караман І.В., Козіна В.В. Європейський суд з прав людини, Європейська конвенція з прав людини та індивідуальні заяви: перше знайомство. К.: ВАІТЕ, 2015. 136 с.
5. Мандриченко Л. Міжнародні механізми захисту прав людини. Право громадян України на звернення до конвенційних органів з захисту прав людини. *Тиждень права*. 12 грудня 2019 року. URL: <https://pl.dsns.gov.ua/ua/Tizhden-prava/17041.html>
6. Ягунов Д. Практика Європейського Суду з прав людини (питання кримінального судочинства) / За ред. Й.Л. Бронза. 2-е вид., переоб.і доп. О.: Фенікс, 2015. 384 с.

Практичне заняття 6

Тема: Поняття міжнародного гуманітарного права, його співвідношення з міжнародним правом прав людини.

Питання для обговорення

1. Становлення та розвиток міжнародного гуманітарного права.

2. Джерельна база міжнародного гуманітарного права. Принцип *lex specialis* в міжнародному гуманітарному праві.

3. Захист поранених і хворих у діючих арміях. Захист поранених, хворих та постраждалих осіб зі складу збройних сил на морі.

4. Захист військовополонених.

5. Захист цивільного населення під час війни, захист жінок та дітей.

6. Співвідношення та порівняльна характеристика МГП та МППЛ. Роль ЄСПЛ в системі захисту прав людини в умовах збройного конфлікту.

Поточне тестування.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИВЧЕННЯ ПИТАНЬ ТЕМИ

В межах окреслених питань здобувачі мають вивчити сутність міжнародного гуманітарного права як галузі міжнародного права, що визначає взаємини суб'єктів під час збройних конфліктів, нормативної бази цієї галузі, яка складається з двох частин: Гаазьких конвенцій (способи і методи ведення війни) і Женевських конвенцій (права людини під час збройних конфліктів). Також слід приділити увагу питанню співвідношення МГП і МППЛ, принципам такого співвідношення, проблемам пошуку балансу між правами людини та неодмінними їх обмеженнями, які мають місце під час будь-яких збройних конфліктів.

Розгляд питання щодо нормативного регулювання «права війни» слід проводити також з позиції співвідношення принципів Гааги та Женеви: принцип Гааги - принцип обмеження: не всі способи війни є допустимими і їхні методи не є необмеженими (застосування хімічної, ядерної зброї і т.д.); принцип Женеви - принцип гуманності, який складається в декількох положеннях: поважати і не принижувати осіб, які не приймають участі або які припинили брати участь у конфлікті (цивільне населення, військовополонені, поранені); захищати таких осіб (наприклад евакуювати військовополонених із зони активних дій); ставитись до таких осіб без дискримінації.

Вивчаючи принцип *lex specialis*, здобувачі мають розуміти його суть, яка зводиться до того, що в разі конкуренції норм загального (*generalis*) і спеціального (*specialis*) характеру, перевага при тлумаченні і застосуванні повинна віддаватися спеціальним нормам. У МГП цей принцип був вперше виведений Міжнародним судом ООН в 1996 році в консультативних висновках щодо правомірності застосування ядерної зброї і полягав у тому, що в умовах збройного конфлікту МГП є пріоритетним по відношенню до МППЧ, тобто наприклад під час збройних конфліктів медичний персонал підлягає більш високому рівню і першочерговому захисту, тоді як в звичайний час такі привілеї можуть потрапити під дію норми про дискримінацію.

Здобувачі мають також знати сферу застосування норм МГП, різновиди конфліктів, при яких допускається їх застосування, суб'єктний склад відповідних правовідносин, розрізняти та характеризувати правовий статус різних категорій осіб під час збройних конфліктів.

Окрему увагу здобувачі мають приділити питанням співвідношення міжнародного права прав людини та міжнародного гуманітарного права, виявити принципи їх взаємодії, окреслити спільні та відмінні риси систем захисту прав людини у мирний та воєнний час.

Рекомендовані джерела до вивчення теми

Нормативно-правові акти:

1. Додатковий протокол до Женевської конвенції від 12 серпня 1949 р., що стосується жертв міжнародних збройних конфліктів, 8 червня 1977р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199
2. Додатковий протокол до Женевської конференції від 12 серпня 1949 року, що стосується жертв збройних конфліктів не міжнародного характеру, 8 червня 1977р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_200
3. Конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154

4. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими від 12 серпня 1949 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153

5. Женевська конвенція про поліпшення долі поранених і хворих в діючій армії від 12 серпня 1949 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_151

6. Женевська конвенція про поліпшення долі поранених і хворих осіб, які зазнали корабельної аварії, зі складу збройних сил на морі від 12 серпня 1949 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_152

7. Про символіку Червоного Хреста и Червоного Півмісяця в Україні: Закон України от 8 квітня 1999 р. Відомості Верховної Ради України. №11. 1999 р.

Основна література:

1. Горбачевська Т. Захист прав людини у збройному конфлікті між Україною та Росією: питання юрисдикції у світлі практики Європейського суду з прав людини. Зобов'язання, що впливають з фактичного або загального контролю держави-агресора (Частина I). Веб-сайт Харківської правозахисної групи «Прпва людини в Україні», 19 липня 2019. URL: <http://khpg.org/index.php?id=1562658156>

2. Левенець А.В., Хріщева О. Г. Гуманітарна інтервенція як виняток з принципу невтручання у справи держави (в співавторстві). Вісник Одеського національного університету. Серія: Правознавство. 2019. Том 24. Випуск 1 (34). С. 32-40.

3. Міжнародне гуманітарне право. Посібник для юриста / [М.М. Гнатовський, Т.Р. Короткий, А.О. Кориневич, В.М. Лисик, О.Р. Поєдинок, Н.В. Хендель]; за ред. Т.Р. Короткого. Київ-Одеса: Українська гельсінська спілка з прав людини, Фенікс, 2016. 145с

4. Мотиль В. І. Гуманітарна інтервенція та міжнародне право: теорія і практика: монографія. Л., 2011. 302 с.

8. Сенаторова О. В. Права людини і збройні конфлікти: навч. посіб. Київ: ФОП Голембовська О.О., 2018. 208 с.

9. Тітко Е. В., Білоусова К. В. Особливості захисту прав людини в практиці ЄСПЛ проти РФ в умовах збройного конфлікту. *Юридичний електронний науковий журнал*. 2023. №4. С.739-742.

Практичне заняття 7

Контрольна робота за ЗМ1

Питання для підготовки до контрольної роботи

1. Природа та сутність прав людини. Класифікація прав людини.
2. Міжнародне право прав людини.
3. Роль Організації Об'єднаних Націй у формуванні міжнародно-правових стандартів прав людини.
4. Рада ООН з прав людини.
5. Універсальний періодичний огляд.
6. Верховний комісар ООН з прав людини.
7. Система договірних (конвенційних) органів ООН з прав людини.
8. Міжнародні механізми та процедури із захисту прав людини в ООН.
9. Загальна Декларація прав людини (1948) як джерело універсальних міжнародно-правових стандартів прав людини.
10. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (1966) про стандарти прав людини. Комітет ООН з прав людини.
11. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (1966). Комітет з економічних, соціальних та культурних прав.
12. Захист прав людини під час збройних конфліктів.
13. Сутність міжнародного гуманітарного права. Женевські конвенції 1949 року.
14. Захист поранених і хворих під час збройних конфліктів.
15. Захист військовополонених.
16. Захист цивільного населення під час війни. Захист жінок та дітей під час війни.

17. Захист прав людини в рамках Ради Європи: загальна характеристика та порівняльний аналіз з іншими регіональними механізмами.
18. Європейська конвенція про захист прав людини та основних свобод (1950) як джерело формування європейських стандартів прав людини.
19. Еволюція конвенційного механізму захисту прав людини в межах Ради Європи.
20. Захист прав людини в Європейському Союзі. Європейська Хартія основних прав Європейського Союзу (2000).
21. Діяльність ОБСЄ у галузі захисту прав людини в Європі. «Людський вимір» ОБСЄ.
22. Міжамериканська система захисту прав людини.
23. Африканська система захисту прав людини. Субрегіональні системи захисту прав людини в Африці.
24. Арабська система захисту прав людини.
25. Захист прав людини в рамках АСЕН (Асоціація держав Південно-Східної Азії).

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2.

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ В ПРАКТИЦІ ЄСПЛ

Практичне заняття 8

Тема: Організація роботи та юрисдикція ЄСПЛ.

Питання для обговорення

1. Загальна характеристика ЄСПЛ: структура та організація роботи.
2. Функції та компетенція ЄСПЛ. Види юрисдикцій.
3. Рішення ЄСПЛ: структура, види та особливості виконання.
4. Принципи тлумачення конвенційних прав ЄСПЛ.
5. Позитивні та негативні зобов'язання держави у практиці ЄСПЛ.
6. Підстави втручання або обмеження конвенційних прав. Формула

триєдиного тесту.

Поточне тестування.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИВЧЕННЯ ПИТАНЬ ТЕМИ

Вивчення питань даної теми слід розпочати із загальної характеристики організації та функціонування ЄСПЛ на сучасному етапі, враховуючи положення Протоколів 11, 14, 15 та 16. ЄСПЛ діє у складі 46 суддів, які розглядають справи та виносять рішення в складі наступних судових утворень (формацій): в якості судді, що засідає одноособово, в складі комітету, палати або Великої палати. При цьому всі судді ЄСПЛ закріплені за секціями, які є адміністративними одиницями, до кожної з якої прикріплені різні юридичні відділи, які є частиною Секретаріату Суду. Сам Секретаріат відіграє вагомий роль в адміністративному, організаційному, технічному забезпеченні роботи Суду. Здобувачі мають проаналізувати положення ЄКПЛ та Регламенту ЄСПЛ і виявити компетенцію кожного із вказаних робочих органів ЄСПЛ, визначити категорії справ, які вони можуть розглядати та рішення, які уповноважені виносити.

Особливу увагу здобувачі мають приділити питанням компетенції та юрисдикції ЄСПЛ, зазначивши перш за все право Суду розглядати міждержавні та індивідуальні скарги. Питома вага розгляду індивідуальних скарг у ЄСПЛ значно вища, ніж міждержавних, отже саме особливості її подання, критерії прийнятності та наслідки розгляду мають стати центральними у цьому аспекті. Здобувачі мають проаналізувати сутність кожної з чотирьох видів юрисдикцій ЄСПЛ: предметної, територіальної, суб'єктної та темпоральної, зазначити окремі принципи, які застосовуються ЄСПЛ при вирішенні питання щодо юрисдикції, а саме: принцип автономного та динамічного тлумачення, принцип екстериторіальності та «ефективного контролю», принцип субсидіарності і т.д. окрім дотримання всіх чотирьох аспектів юрисдикції ЄСПЛ, також важливими є такі критерії прийнятності скарги, як: вичерпання

всіх ефективних засобів національного захисту, дотримання строків на звернення, істотна матеріальна шкода (якщо тільки питання права не важливішим). Протокол № 15 до Конвенції скоротив із шести до чотирьох місяців термін для подання заяви до Суду після винесення остаточного рішення на національному рівні у межах вичерпання національних засобів захисту. Цей новий чотиримісячний термін почав діяти з 1 лютого 2022 року. Однак він застосовується лише до заяв, в яких остаточне рішення на національному рівні винесено 1 лютого 2022 року чи пізніше. Здобувачі мають приділити окрему увагу аналізу змісту та структури рішення ЄСПЛ, визначити сутність кожної з його частин, проаналізувати порядок виконання рішень ЄСПЛ на національному рівні.

У межах даної теми здобувачі також мають приділити увагу питанням щодо принципів тлумачення конвенційних прав, а також доктрини позитивних та негативних зобов'язань, яка використовується ЄСПЛ при розгляді індивідуальних скарг. Слід враховувати, що принципів тлумачення Конвенції ну практиці ЄСПЛ виділяється багато, проте всі вони складають умовно дві групи: принципи тлумачення тексту Конвенції та принципи застосування Конвенції до конкретної справи. До першої групи належать принципи автономного та динамічного тлумачення, телеологічного тлумачення, ефективності реалізації права та принцип опори на усталені міжнародні, зокрема європейські стандарти; до другої – верховенства права ат правова визначеність, субсидіарність, не абстрактність, пропорційність, свобода розсуду держави, позитивні та негативні зобов'язання держави. Кожен із зазначених принципів здобувачі мають проаналізувати не лише з теоретичної позиції, але й вміти наводити конкретні приклади з практики ЄСПЛ щодо їх застосування.

Рекомендовані джерела до вивчення теми:

Нормативно-правові акти:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, прийнята 1950 року в Римі, ратифікована Верховною Радою України від 17 липня 1997 року. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004
2. Регламент Європейського суду з прав людини у редакції від 23 червня 2023 року. URL: [Rules of Court - 23 June 2023 \(coe.int\)](https://www.coe.int/t/treaties/strasbourg/20230623_rules_of_court.pdf)

Основна література

1. Європейський суд з прав людини: як знаходити і розуміти практику суду. Рада Європи / Європейський суд з прав людини, 2019. 15 с. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/CLIP_Finding_understanding_case_law_UKR.pdf
2. Єдність судової практики: погляд Європейського суду з прав людини та Верховного Суду. К.: Верховний Суд, 14 червня 2019. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=E5MTaoMpj7Y>
3. Караман І.В., Козіна В.В. Європейський суд з прав людини, Європейська конвенція з прав людини та індивідуальні заяви: перше знайомство. К.: ВАІТЕ, 2015. 136 с.
4. Опольська Н.М., Бабой А.М., Бабой В.С. Міжнародний захист прав людини: навчальний посібник. Вінниця: Твори. 2021. 408 с. [28982.pdf \(vsau.org\)](https://www.vsau.org/28982.pdf)

Практичне заняття 9

Тема: Обсяг та складові права на життя (ст.2), практика захисту права на життя в практиці ЄСПЛ.

Питання для обговорення

1. Обсяг та складові права на життя.
2. Позитивні та негативні зобов'язання держави щодо права на життя.
3. Проблемні питання права на життя та їх вирішення у практиці ЄСПЛ.
4. Випадки правомірного позбавлення життя, особливості тлумачення.
5. Практика Європейського суду з прав людини щодо права на життя.

Тема аналітичного огляду

1. Зробіть аналітичний огляд рішення у справі «McCann та інші проти Сполученого Королівства» та обґрунтуйте прецедентний характер цього рішення в аспекті правомірного позбавлення життя.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИВЧЕННЯ ПИТАНЬ ТЕМИ

Розгляд питань, що входять до вищевказаної теми, слід розпочинати із визначення сутності фундаментальних прав людини, а також їх змістовного наповнення, яке обумовлюється міжнародним правом прав людини.

Здобувачі мають розуміти змістовне наповнення право на життя як одного з найдорожчих прав, а також невід’ємної цінності життя кожної людини; межі захисту права на життя з боку держави; поняття «абсолютно необхідного» застосування сили, поняття «строкої співрозмірності» застосовуваної сили досягненню цілей. Також уваги потребує дослідження питання щодо поступової зміни підходів до застосування смертної кари, окреслення основних етапів відмови європейської регіональної системи захисту прав людини від смертної кари як міри покарання, яка є несумісною не лише з правом на життя, але й поваги до людської гідності.

Вивчення даної теми також вимагає від здобувачів проаналізувати співвідношення права на життя з такими «проблемними» аспектами практики ЄСПЛ, як право на аборт, на евтаназію, на безпечну медичну допомогу та ін. Проблемність цих питань полягає перш за все у тому, що вони не мають однозначного розуміння та вирішення у державах-членах РЄ, а отже вимагає від ЄСПЛ виважених підходів та прийняття рішень з урахуванням принципу широких меж розсуду держави.

Дослідити та виявити позитивні та негативні зобов’язання держави щодо права на життя здобувачі мають через аналіз рішень ЄСПЛ: «McCann та інші проти Сполученого Королівства», № 18984/91, рішення Великої палати 1995 р.;

справа «Lopes de Sousa Fernandes проти Португалії», № 56080/13, рішення Великої палати 2017 р. та інших на розсуд здобувачів.

Рекомендовані джерела до вивчення теми:

Нормативно-правові акти:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, прийнята 1950 року в Римі, ратифікована Верховною Радою України від 17 липня 1997 року. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004
2. Протокол №6 до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод від 28.04.1983 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_802
3. Протокол №13 до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод від 03.05.2002 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_180

Основна література:

4. Горпинюк О.П. Зобов'язання держави щодо охорони права на життя та заборони катувань у кримінальному праві України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. №1. С. 206-210. URL: http://lsej.org.ua/1_2020/51.pdf
5. Курило Л. В. Позитивні обов'язки держави в контексті права людини на життя (на основі практики ЄСПЛ щодо України). *Науковий вісник ЛДУВС*. 2017. №2. С.308-316.
6. Левенець А. В., Лотиш О. В. Міжнародні стандарти права на безпечну медичну допомогу. *Вісник Одеського національного університету. Серія: Правознавство*. 2019. Том 24. Випуск 2 (35). С. 15-22.
7. Наливайко Л. Р., Степаненко К. В., Щербина Є. М. Міжнародний захист прав людини : навч. посібник / Л. Р. Наливайко, К. В. Степаненко, Є. М. Щербина. Дніпро : ДДУВС, 2020. 260 с. [Наливайко Л \(dduvs.in.ua\)](http://dduvs.in.ua)

8. Опольська Н.М., Бабой А.М., Бабой В.С. Міжнародний захист прав людини: навчальний посібник. Вінниця: Твори. 2021. 408 с. [28982.pdf \(vsau.org\)](https://vsau.org/28982.pdf)
9. Христова Г. О. Позитивні зобов'язання держави в системі доктринальних підходів до тлумачення і застосування Європейської конвенції з прав людини. *Теорія і практика правознавства*. Харків, 2014. Вип. 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2014_2_55.

Практичне заняття 10

Тема: Обсяг та складова права на свободу та особисту недоторканність (ст.5), зобов'язання держав та практика ЄСПЛ.

Питання для обговорення

1. Обсяг та складові права на свободу та особисту недоторканність.
2. Зобов'язання держави щодо права на свободу та особисту недоторканність.
3. Процесуальні гарантії обмеження права на свободу та особисту недоторканність.
4. Практика Європейського суду з прав людини щодо права на свободу та особисту недоторканність. Рішення у справі «Харченко проти України», 2012 р.

Поточне тестування.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИВЧЕННЯ ПИТАНЬ ТЕМИ

Вивчення практики ЄСПЛ щодо захисту права на свободу та особисту недоторканність передбачає необхідність аналізу змісту та обсягів даного права, особливостей позитивних та негативних зобов'язань держави щодо цього конвенційного права, а також критерії та умови правомірного позбавлення особи особистої свободи .

Здобувачі мають визначити зміст права на свободу та особисту недоторканність згідно ст.5 ЄКПЛ, охарактеризувати випадки допустимого

обмеження даного права, умови та критерії такого обмеження. Особиста свобода є фундаментальною умовою, якою кожен повинен користуватися, водночас позбавлення її дуже ймовірно матиме прямий і негативний вплив на користування багатьма іншими правами. Звідси впливають основні принципи, які Суд застосовує при розгляді справ за ст. 5 ЄКПЛ, насамперед принцип презумпції свободи. Особа не може бути позбавлена свободи, крім випадків, установлених у п. 1 ст. 5 ЄКПЛ, і, як неодноразово зазначав ЄСПЛ, цей перелік винятків є вичерпним, крім того, лише вузьке тлумачення цих винятків відповідає цілям цього положення, а саме – гарантувати, що нікого не буде свавільно позбавлено свободи. Отже, позбавлення свободи з підстав, які не охоплюються п. 1 ст. 5, призводить до порушення цієї статті Конвенції.

Важливо звернути увагу на законні випадки позбавлення свободи, які передбачені п. 1 ст. 5 Конвенції. Так, підпункт 1а ст. 5 Конвенції дає вичерпний перелік випадків, за яких дозволяється законне ув'язнення, і це лише один випадок: законне ув'язнення особи після засудження її компетентним судом.

У підпунктах 1b–1f наведено вичерпний перелік випадків, за яких дозволяються законні арешт і затримання: b) законний арешт або затримання особи за невиконання законного припису суду або для забезпечення виконання будь-якого обов'язку, встановленого законом; c) законний арешт або затримання особи, здійснене з метою доставляння її до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення або якщо обґрунтовано вважається необхідним запобігти вчиненню нею правопорушення чи її втечі після його вчинення; d) затримання неповнолітнього на підставі законного рішення з метою застосування наглядових заходів виховного характеру або законне затримання неповнолітнього з метою до провадження його до компетентного органу; e) законне затримання осіб для запобігання поширенню інфекційних захворювань, законне затримання психічнохворих, алкоголіків або наркоманів чи бродяг; f) законний арешт або затримання особи з метою запобігання її недозволеному

в'їзду в країну чи особи, щодо якої провадиться процедура депортації або екстрадиції.

Зауважимо, що затримання має бути законним, з погляду і матеріального, і процесуального права. Це передбачає дотримання таких умов: по-перше, має існувати правова норма, що дозволяє застосовувати цей спосіб обмеження свободи, по-друге, передбачає існування процедури, встановленої законом, по-третє, існування правильно оформленого акту застосування права, що фіксує існування підозри та конкретних підстав (переховування від правосуддя, продовження злочинної діяльності), а також існування правової основи, і по-четверте, додержання закону під час розгляду конкретної справи.

Дослідити та виявити позитивні та негативні зобов'язання держави щодо права на свободу та особисту недоторканність здобувачі мають через аналіз рішень ЄСПЛ: «Харченко проти України», № 40107/02, 2011 р.; «Austin та інші проти Сполученого Королівства», № 39692/09, рішення Великої палати 2012 р.

Рекомендовані джерела до вивчення теми:

Нормативно-правові акти:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, прийнята 1950 року в Римі, ратифікована Верховною Радою України від 17 липня 1997 року. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004
2. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2006. N 30. ст.260.

Основна література:

1. Сироїд Т. Л. Міжнародне публічне право. Міжнародний захист прав людини : посіб. для підгот. до зовн. незалеж. оцінювання / Т. Л. Сироїд, О. А. Гавриленко, Л. О. Фоміна ; за заг. ред. Т. Л. Сироїд. – 4-те вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2021. 462 с. [\(PDF\) Міжнародне публічне право. Міжнародний захист прав людини : посібник для підготовки до](#)

зовн. незалеж. оцінювання: за заг. ред. Т.Л. Сироїд. 4-те вид., перероблене і доповнене (researchgate.net)

2. Шуміло І. А. Міжнародна система захисту прав людини: навчальний посібник. Київ: ФОП Голембовська О.О., 2018. 168 с. [msc_1_copy-1.pdf \(nlu.edu.ua\)](#)
3. Довідник із застосування статті 5 – право на свободу та особисту недоторканність. Рада Європи/Європейський суд з прав людини, 2017. 46 с. URL: <https://cutt.ly/8tN6r7J>
4. Ягунов Д. Практика Європейського Суду з прав людини (питання кримінального судочинства) / За ред. Й.Л. Бронза. 2-е вид., переоб.і доп. О.: Фенікс, 2015. 384 с.

Практичне заняття 11

Тема: Заборона катувань, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження чи покарання (ст.3)

Питання для обговорення

1. Катування та інші жорстокі, нелюдські або такі, що принижують гідність, види поводження і покарання: визначення поняття, критерії розмежування.
2. Зобов'язання держави щодо заборони катувань. Особливості застосування ст.3 Конвенції.
3. Практика Європейського суду з прав людини щодо заборони катувань, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження чи покарання.
4. Рішення «Каверзін проти України», 2012 р.: зміст порушеного права, підстави для визнання даного рішення «квазіпілотним».

Поточне тестування.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИВЧЕННЯ ПИТАНЬ ТЕМИ

Розглядаючи особливості міжнародного захисту таких основних людських прав, як заборона катувань, нелюдського або такого що принижує гідність, поводження, слід розпочати із визначення сутності та меж вказаних прав. Стаття 3 Європейської конвенції про захист прав і основних свобод людини (далі Конвенція) містить положення, згідно з яким жодна людина не може зазнавати катувань чи нелюдського або такого, що принижує її гідність, поводження чи покарання.

Заборона катувань чи інших видів нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання, виступає правом і, одночасно, гарантією таких невід'ємних прав людини, якими є право на життя, свободу та особисту недоторканість, право на повагу честі й гідності.

Враховуючи значення статті 3 ЄКПЛ для забезпечення нормального існування особистості та суспільства, ЄСПЛ неодноразово наголошував на тому, що дана стаття охороняє одну з фундаментальних цінностей демократичного суспільства, що ця норма має загальне міжнародне визнання.

Здобувачі в межах вивчення цієї теми мають проаналізувати поняття «катування», «нелюдське поводження/ покарання», «поводження/ покарання, що принижує гідність», розуміти критерії та особливості виокремлення цих категорій, а також значення самого права та його абсолютний характер.

Катування – це «будь-яка дія, якою будь-якій особі навмисне спричиняється сильний біль або страждання, фізичне чи моральне, щоб отримати від неї або від третьої особи відомості чи визнання, покарати її за дії, які вчинила вона або третя особа чи у вчиненні яких вона підозрюється, а також залякати чи примусити її або третю особу, чи з будь-якої причини, що ґрунтується на дискримінації будь-якого характеру, коли такий біль або страждання спричиняються державними посадовими особами чи іншими особами, які виступають в офіційній якості, чи з їх підбурювання, чи з їх відома, чи з їх мовчазної згоди».

Нелюдське поводження – протягом тривалого часу умисне спричинення потерпілому сильних фізичних або моральних страждань.

Поводження, що принижує гідність, – поводження, що умисно, образливо принижують гідність людини, і страждання, відчуття страху та неповноцінності, що виникають у неї, призводять до зламу її фізичної та моральної стійкості

Щоб повною мірою з'ясувати сутність цих понять, необхідно звернутися до практики Суду, зокрема дослідити особливості справи «Soering проти Сполученого Королівства» (Soering V. United Kingdom), № 14038/88, 1989 р.; справи «Gafgen проти Німеччини» (Gafgen v. Germany), № 22978/05, рішення Великої палати 2010 р. та справи «Каверзін проти України», № 23893/03, 2012 р.

Рекомендовані джерела до вивчення теми:

Нормативно-правові акти:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, прийнята 1950 року в Римі, ратифікована Верховною Радою України від 17 липня 1997 року. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004
2. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2006. N 30. ст.260.
3. Європейська конвенція про запобігання катуванням та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводження чи покарання від 28.11.1987 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_068

Основна література:

1. Антипов В.І. Кримінальний кодекс України в контексті міжнародного права та практики Європейського суду з прав людини: правові норми, судова практика, науково-практичний коментар. Харків : Право, 2019. 120с.

5. Горпинюк О.П. Зобов'язання держави щодо охорони права на життя та заборони катувань у кримінальному праві України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. №1. С. 206-210. URL: http://lsej.org.ua/1_2020/51.pdf
2. Дудаш Т. І. Практика Європейського суду з прав людини: навчальний посібник. 3-тє вид., стереотипне. К.: Алерта, 2016. 488 с.
3. Лісничка О. Практика Європейського суду з прав людини в контексті захисту прав пацієнтів. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2018. № 3. Ч.2. С.81-85.
4. Червяцова А. О. Право на життя та заборона катувань у рішеннях Європейського суду з прав людини: аналіз судової практики за статтею 2 і 3 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: Навчальний посібник. Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. 308 с.

Практичне заняття 12

Тема: Заборона дискримінації (ст.14) у практиці ЄСПЛ.

1. Правова регламентація заборони дискримінації у міжнародному праві.
2. Сутність та види дискримінації.
3. Обсяг та складові заборони дискримінації.
4. Зобов'язання держави щодо заборони дискримінації.

Тема аналітичного огляду (на вибір):

1. Зробіть аналітичний огляд рішення «Пічкур проти України», 2013 р. та обґрунтуйте дискримінаційний критерій, застосований у справі.
2. Зробіть аналітичний огляд рішення Великої палати «D.H. та інші проти Чеської Республіки», 2007 рік та наведіть підстави, за яких освітня політика Чеської Республіки була визначена як дискримінаційна.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИВЧЕННЯ ПИТАНЬ ТЕМИ

Вивчення питань даної теми вимагає від здобувачів перш за все дослідження нормативних джерел щодо заборони дискримінації, аналіз змісту та структури ст.14 Конвенції, яка забороняє дискримінацію, особливостей її застосування та захисту. Так, згідно зі ст. 14 ЄКПЛ, користування правами і свободами, передбаченими цією Конвенцією, забезпечується без дискримінації за будь-якою ознакою щодо статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних та інших переконань, національного або соціального походження, належності до національних меншин, майнового стану, народження чи іншої обставини. Здобувачі в межах теми мають розуміти особливості застосування ст.14 Конвенції, в першу чергу – її допоміжний характер, а також визначати критерії застосування дискримінаційної статті. Виходячи з наведеної норми, особливістю її застосування є несамотійний характер, тобто питання про дискримінацію може постати лише у прив'язці до конкретного конвенційного права. Однак, у 2000 році було прийнято додатковий Протокол №12 до ЄКПЛ, який розширив заборону дискримінації незалежно від того, йдеться про права, що захищаються Конвенцією, чи інші права. Відповідно до ст. 1 Протоколу («Загальна заборона дискримінації»), користування будь-яким правом, визнаним законом, має бути забезпечене без жодної дискримінації за ознакою статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного або соціального походження, належності до національних меншин, майнового стану, народження або за іншою ознакою. Отже здобувачі мають розуміти сутнісну зміну принципу дискримінації у контексті прийняття додаткового Протоколу №12, наслідки розширення дії даного принципу для держав-членів, підстави та критерії його застосування.

Окрему увагу здобувачі мають приділити вивченню питання щодо позитивних та негативних зобов'язань держави стосовно заборони дискримінації. Суд зазвичай відповідає на скаргу, пов'язану з дискримінацією, тим, що встановлює наявність позитивного зобов'язання у відповідній

матеріальній статті або відхиляє її, не виявивши матеріального позитивного зобов'язання. У разі якщо Суд визначає, що згідно з певним матеріальним становищем існують позитивні зобов'язання, Держава повинна виконувати ці позитивні зобов'язання без якої б то не було дискримінації. Європейський суд, розглядаючи справи, накладає на заявників обов'язок довести наявність відмінного поводження стосовно осіб чи обставин, що мають аналогічний характер. Держава повинна потім довести, чим виправдана встановлена у такий спосіб диференціація. При цьому важливе значення має вирішення питання, чи можуть порівнюватись певні ситуації.

Практичні аспекти заборони дискримінації здобувачами мають засвоюватись через аналіз практики Європейського суду з прав людини, зокрема: справа «Пічкур проти України», № 10441/06, 2013 р.; справа «D.H. та інші проти Чеської Республіки», № 57325/00, рішення Великої палати 2007 р.

Рекомендовані джерела до вивчення теми:

Нормативно-правові акти:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, прийнята 1950 року в Римі, ратифікована Верховною Радою України від 17 липня 1997 року. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004
2. Протокол №12 до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод від 04.11.2000 року. URL: [Протокол N 12 до Конвенції про за... | від 04.11.2000 № 12 \(rada.gov.ua\)](#)

Основна література:

1. Мандель Р. Я. Практика Європейського суду з прав людини у справах щодо заборони дискримінації. *Теорія та практика сучасної юриспруденції : матеріали VIII Всеукр. наук. конф. : 10 трав.-10 черв. 2016 р. Харків, 2016. С. 31–33.*
2. Посібник з європейського антидискримінаційного права. К.:ТОВ «К.І.С.», 2013. 196 с. doi:10.2811/11978

Практичне заняття 13

Тема: Право на повагу до приватного та сімейного життя, житла та кореспонденції (ст.8) у практиці ЄСПЛ.

Питання для обговорення

1. Обсяг права на повагу до приватного і сімейного життя: визначення категорій та меж їх застосування.
2. Зобов'язання держави щодо захисту права на повагу до приватного та сімейного життя.
3. Рішення ЄСПЛ у справах «S. AND MARPER проти Сполученого Королівства», 2008 р.; «Гуменюк проти України», 2021 р.; «Савіни проти України», 2008 р.; «М.Р. і Д.Р. проти України», 2018 р.
4. Повага до житла і таємниці кореспонденції. Поняття «житла» та «кореспонденції» в розумінні ст.8 Конвенції.
5. Зобов'язання держави щодо захисту права на повагу до житла та кореспонденції.
6. Рішення ЄСПЛ у справах «Niemiets проти Німеччини», 1992 р.; «Кривіцька та Кривіцький проти України», 2011 р.

Поточне тестування.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИВЧЕННЯ ПИТАНЬ ТЕМИ

Вивчення питань теми слід розпочинати із визначення сутності права на повагу до приватного та сімейного життя, а також на недоторканність житла та таємницю кореспонденції. Зміст вказаних прав міститься в ст.8 ЄКПЛ. Слід відзначити, що стаття 8 Конвенції безпосередньо не вказує на будь-які конкретні дії, що підлягають захисту. Скоріше у ній говориться про право на «повагу до... приватного і сімейного життя». Повага, як дотепно зауважив Дж. Е. С. Фосетт, «належить скоріше до сфери манер, а не права». Такий підбір формулювання явно свідчить про намір залишити договірним державам значну свободу дій у питанні регулювання приватних та сімейних відносин.

Здобувачі в межах вивчення теми мають засвоїти критерії, за якими Європейський суд відокремлює категорії «приватного життя», «сімейного життя», «житла» та «кореспонденції», а також розуміти межі захисту цих прав та зобов'язання держави щодо невтручання у відповідні сфери. Окрім того, уваги потребують також питання співвідношення права на повагу окреслених особистих галузей життя та можливі «законні» випадки такого втручання з боку держави, реалізації так званих «трьох критеріїв» законного втручання, застосованих Європейським судом при розгляді відповідних справ, а саме: законність, необхідність у демократичному суспільстві (пропорційність) та досягнення легітимної мети (т.зв. трискладовий тест). Суд, розробляючи концепцію законності, визначив, що законність (втручання здійснюється згідно із законом) стосується не лише національного законодавства, а й верховенства права – принципу, спільного для демократичних суспільств. Не може бути законності, якщо особа не має змоги оскаржити межі цієї законності, тобто рішення державно-владних органів. В іншому випадку законність ілюзорна і їй немає місця в демократичному суспільстві. Захист прав, визначених ст. 8 Конвенції, має особливість, яка полягає у пошуку балансу між захистом прав людини і межею втручання, якою послуговуються держави-учасниці Конвенції. Втручання може бути доволі суттєвим, особливо за відсутності європейського консенсусу з цих питань між державами, а також мати глибоко укорінений соціальний чи культурний характер. Тому держави-учасниці вважаються такими, що є в найкращому становищі для того, аби максимально задовольнити соціальні потреби громадянського суспільства загалом та кожної людини зокрема у певній галузі суспільної діяльності.

Здобувачі мають усвідомлювати, що метою захисту прав, визначених ст. 8, є захист особи від свавільного втручання органів державної влади, що досягається шляхом забезпечення чотирьох сфер автономії людини: приватне життя, сімейне життя, захист майна (зокрема і житла) та кореспонденції. Ст. 8, поряд з іншими статтями Конвенції, має спільну структуру: перший абзац

містить формулювання гарантій, водночас пункт про відступ у другому абзаці перелічує загальні директиви та конкретні причини, за якими можна закликати державу-учасницю обмежити використання вказаних прав і свобод. Зазвичай Суд не заперечує щодо законності втручання в здійснення права, але вимагає від держави-відповідача продемонструвати, що втручання в оскаржуване право було необхідним у демократичному суспільстві, і у разі втручання держава захищала потреби та цінності суспільства.

Особливістю захисту права на повагу до приватного, сімейного життя, житла та кореспонденції полягає також у тому, що за цією статтею значно частіше постає питання про невиконання державою своїх позитивних зобов'язань. Складність визначення обсягу відповідних зобов'язань полягає у тому, що вони не встановлені чітко у нормах ЄКПЛ та здебільшого сформовані у численних позиціях ЄСПЛ. Більш чітко специфіку та природу зазначених зобов'язань здобувачі можуть зрозуміти, проаналізувавши кілька кейсів, а саме: справи «S and Marper проти Сполученого Королівства», №№ 30562/04, 30566/04, рішення Великої палати 2008 р.; справи «Гуменюк проти України», №76639/11, рішення Великої палати 2021 р.; справи «Савіні проти України», № 39948/06, 2008 р.; справи «М.Р. і Д.Р. проти України», № 63551/13, 2018 р.; справи «Niemietz проти Німеччини», № 13710/88, 1992 р.; справи «Кривіцька та Кривіцький проти України», №30856/03, 2011 р.; справи «Роман Захаров проти Росії» (Roman Zakharov v. Russia), №47143/06, рішення Великої палати 2015 р.; справи «Bărbulescu проти Румунії», № 61496/08, рішення Великої палати 2017 р.).

Рекомендовані джерела до вивчення теми:

Нормативно-правові акти:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, прийнята 1950 року в Римі, ратифікована Верховною Радою України від 17 липня 1997 року. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004

Основна література:

1. Дудаш Т. І. Практика Європейського суду з прав людини: навчальний посібник. 3-тє вид., стереотипне. К.: Алерта, 2016. 488 с.
2. Права людини в національному та європейському контекстах : підручник / Н.І. Петрецька, Ю.М. Бисага, Д.М. Белов та ін. ; за заг. ред. Н.І. Петрецької, Ю.М. Бисаги. Ужгород, Видавничий дім “Гельветика”, 2018. 482 с. [ПРАВА ЛЮДИНИ.pdf \(uzhnu.edu.ua\)](#)
3. Сироїд Т. Л. Міжнародне публічне право. Міжнародний захист прав людини : посіб. для підгот. до зовн. незалеж. оцінювання / Т. Л. Сироїд, О. А. Гавриленко, Л. О. Фоміна ; за заг. ред. Т. Л. Сироїд. – 4-те вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2021. 462 с. [\(PDF\) Міжнародне публічне право. Міжнародний захист прав людини : посібник для підготовки до зовн. незалеж. оцінювання: за заг. ред. Т.Л. Сироїд. 4-те вид., перероблене і доповнене \(researchgate.net\)](#)
4. Трудові спори: практика Верховного Суду та ЄСПЛ / упоряд. Л. В. Сидорова. К.: Видавничий Дім «Ратіо Деціденді», 2020. 222 с. URL: <https://cutt.ly/itNBp0i>
5. Шуміло І. А. Міжнародна система захисту прав людини: навчальний посібник. Київ: ФОП Голембовська О.О., 2018. 168 с. URL: <https://nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/08/MSc-1-Міжнародна-система-захисту-прав-людини-1.pdf>
6. Ягунов Д. Практика Європейського Суду з прав людини (питання кримінального судочинства) / За ред. Й.Л. Бронза. 2-е вид., переоб.і доп. О.: Фенікс, 2015. 384 с.

Практичне заняття 14

Тема: Свобода думки, совісті та релігії (ст. 9) у практиці ЄСПЛ.

Зобов’язання держав, принципи втручання, критерії захисту.

Питання для обговорення

1. Проблема визначення понять «думка», «совість», «релігія» у практиці ЄСПЛ.

2. Обсяг та складові права на свободу думки, совісті та релігії за ст.9 Конвенції.

3. Зобов'язання держави щодо права на свободу думки, совісті та релігії.

4. Практика Європейського суду з прав людини щодо права на свободу думки, совісті та релігії.

5. Рішення у справах «Kokkinakis проти Греції», «S.A.S. проти Франції», «Eweida та інші проти Сполученого Королівства».

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИВЧЕННЯ ПИТАНЬ ТЕМИ

Розгляд окреслених питань слід розпочати із визначення сутності свободи думки, совісті та релігії, що закладені в ст. 9 Конвенції. Так, згідно ст. 9 Конвенції, кожен має право на свободу думки, совісті та релігії; це право включає свободу змінювати свою релігію або переконання, а також свободу сповідувати свою релігію або переконання під час богослужіння, навчання, виконання та дотримання релігійної практики і ритуальних обрядів як одноособово, так і спільно з іншими, як прилюдно, так і приватно. Свобода сповідувати свою релігію або переконання підлягає лише таким обмеженням, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах громадської безпеки, для охорони публічного порядку, здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб.

Здобувачі мають проаналізувати сутність термінів «думка», «переконання», «совість» і «релігія», розуміти властивості переконань, які можуть бути об'єктом захисту в Європейському суді, позиції ЄСПЛ щодо визначення релігійних поглядів, а також межі захисту цих поглядів з боку держави. Як і при розгляді справ про можливі порушення статей 8, 10 і 11 Конвенції, при вивченні даного конвенційного права та можливих випадків втручання та обмеження його з боку держави, слід розуміти критерії законності

та обґрунтованості таких обмежень, аналізувати та виокремлювати підстави в конкретних випадках, які виправдовують державу у відповідних діях.

Вивчаючи питання щодо зобов'язань держави у межах захисту права на свободу совісті, релігії та переконань, здобувачі стандартно мають виокремити перелік негативних та позитивних зобов'язань. Так, до позитивних належать необхідність прийняття відповідного законодавства, обов'язок зареєструвати релігійну громаду чи об'єднання, всебічний та об'єктивний розгляд приватних суперечок та конфліктів, пов'язаних із втручанням у реалізацію свободи совісті та релігії та інші, тоді як до негативних - не перешкоджати людині у виразі її світогляду та релігійних поглядів; не виділяти та не дискредитувати за релігійною ознакою, не створювати примусових ситуацій, пов'язаних із необхідністю людиною йти проти своїх поглядів (приносити присягу на Біблію, сплачувати податок на церкву тощо).

Найбільш часті порушення права на свободу думки, совісті та релігії можуть мати місце у випадку заборони діяльності, відмові у реєстрації/перереєстрації релігійних організацій, у тому числі сект, рухів тощо. (наприклад, визнання екстремістської та заборона діяльності Свідків Ієгови у Росії); перешкоджання, заборони чи обмеження, пов'язані з можливістю дотримання релігійних звичаїв, проведення церемоній, молитов, встановлення обов'язку проходити релігійну церемонію, яку людина проходити не хоче, оскільки, наприклад, є атеїстом чи сповідує іншу релігію, примус до розкриття своїх релігійних чи інших переконань, дискримінація під час працевлаштування тощо. Більш детально сутність вказаних зобов'язань, так само як і випадків неправомірного втручання з боку держави здобувачі зможуть зрозуміти, здійснивши аналіз практики ЄСПЛ, зокрема рішень, перелічених у питання до практичного заняття.

Рекомендовані джерела до вивчення теми:

Нормативно-правові акти

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, прийнята 1950 року в Римі, ратифікована Верховною Радою України від 17 липня 1997 року. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004

Основна література:

2. Довідник із застосування статті 9. Свобода думки, совісті і релігії. Рада Європи/Європейський суд з прав людини, 2015. 81 с. URL: <https://cutt.ly/4tN5KCh>

3. Дудаш Т. І. Практика Європейського суду з прав людини: навчальний посібник. 3-тє вид., стереотипне. К.: Алерта, 2016. 488 с.

4. Пушкар П., Іванець О. Релігійна свобода та принцип нейтральності держави в практиці Страсбурзького Суду та Комітету Міністрів Ради Європи. Перспектива України та погляд у майбутнє. *Український часопис міжнародного права*. 2020. №3. С.41-55.

5. Шуміло І. А. Міжнародна система захисту прав людини: навчальний посібник. Київ: ФОП Голембовська О.О., 2018. 168 с. URL: <https://nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/08/MSc-1-Міжнародна-система-захисту-прав-людини-1.pdf>

Практичне заняття 15

**Тема: Свобода вираження поглядів, зібрань та об'єднань (ст.ст. 10,11)
у практиці ЄСПЛ.**

1. Право на свободу вираження поглядів у практиці ЄСПЛ.
2. Межі свободи слова у демократичній державі.
3. Рішення у справі «Лінгенс проти Австрії», 1986 р.
4. Право на свободу зібрань та об'єднання. Зобов'язання держави щодо права на свободу зібрань та об'єднання.
5. Практика ЄСПЛ щодо права на свободу зібрань та об'єднання.
6. Рішення «В. Тимошенко та інші проти України» 2014 р.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИВЧЕННЯ ПИТАНЬ ТЕМИ

Не менш важливим правом, встановленим ст. 10 Конвенції, є право на свободу вираження поглядів. Вивчення цього права здобувачами передбачає дослідження його сутності та складових елементів, а також допустимих проявів в демократичному суспільстві. Для розуміння відповідного права та механізмів його захисту європейським судом слід проаналізувати положення та структуру ст. 10 Конвенції, визначити позитивні та негативні зобов'язання держави, які виходять з її змісту, вміти обґрунтовувати підстави, які допускають можливі обмеження даного права. Особливої уваги здобувачів потребує аналіз проблеми співвідношення свободи слова та невтручання у приватне життя, виявлення межі втручання держави у реалізацію даних прав, пошук балансу між публічним та приватним інтересом.

Теоретичні викладки здобувачів мають бути доповнені практичними аспектами та позиціями Європейського суду, викладеними зокрема в рішеннях «Лінгенс проти Австрії», «Угорський Гельсінський Комітет проти Угорщини», «Аксель Шпрінгер АГ проти Німеччини».

У межах практичного заняття також слід розглянути право на свободу мирних зібрань і свободу об'єднання, передбаченого статтею 11 Конвенції. Вивчення цього питання передбачає аналіз змісту вказаного права, галузей його застосування, законних підстав обмеження та гарантій реалізації. Здобувачі мають розуміти сутність винятків, встановлених законом і необхідних в демократичному суспільстві, які допускають можливість обмеження права на свободу мирних зібрань та об'єднань та застосовуються в інтересах національної або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб.

Права, які гарантує стаття 11, пов'язані з політичними і соціальними цінностями демократичного суспільства або ґрунтуються на них. Оскільки в цій статті захищається право на створення профспілок, що в свою чергу передбачає

захист певних економічних і соціальних прав, при тлумаченні положень часто використовується багато інших міжнародних документів і декларацій, наприклад, конвенції Міжнародної організації праці.

Вивчення вказаного питання теми також передбачає необхідність опрацювання практики Європейського суду з прав людини щодо права на свободу зібрань та об'єднання, зокрема справи «Веніамін Тимошенко та інші проти України», «Букта та інші проти Угорщини», «Баранкевич проти Росії».

Рекомендовані джерела до вивчення теми:

Нормативно-правові акти:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, прийнята 1950 року в Римі, ратифікована Верховною Радою України від 17 липня 1997 року. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004

Основна література:

2. Дудаш Т. І. Практика Європейського суду з прав людини: навчальний посібник. 3-тє вид., стереотипне. К.: Алерта, 2016. 488 с.

3. Міжнародний захист прав людини : навчальний посібник / кол. авторів; за ред. О. Б. Онишко. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 540 с.

4. Посібник за статтею 11 Конвенції. Свобода зібрань та об'єднання. Переклад з англійської мови: Олександр Дроздов та Олена Дроздова. Рада Європи / Європейський суд з прав людини, 2019. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/75f3bb7ffb475097735f_file.pdf

Практичне заняття 16

Тема: Право на справедливий суд та ефективний засіб юридичного захисту (ст.ст. 6, 13) у практиці ЄСПЛ.

Питання для обговорення

1. Право на справедливий суд: обсяг та зміст.

2. Кримінальний та цивільний аспект справи: критерії Енгельса у практиці ЄСПЛ.

3. Критерії справедливого правосуддя у практиці ЄСПЛ.

4. Рішення у справі «Олександр Волков проти України» 2013 р.

5. Право на ефективний засіб юридичного захисту. Зобов'язання держав.

Поточне тестування.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИВЧЕННЯ ПИТАНЬ ТЕМИ

Вивчення окреслених питань слід розпочати із загального аналізу структури та змісту статті 6 Конвенції «Право на справедливий суд», розуміти сферу її застосування, а також виокремити основні принципи правосуддя, які містяться в положенні статті.

В контексті цього здобувачі мають проаналізувати такі характеристики суду, як законність, незалежність, безсторонність, розуміти їх значення для здійснення справедливого правосуддя, вміти аналізувати рівень реалізації відповідних вимог в судовій системі України.

Окрему увагу здобувачі мають приділити вивченню внутрішніх принципів правосуддя, які охоплюються категорією «справедливості», а саме доступність, рівність, змагальність, публічність та розумний строк розгляду справи, знати окремі аспекти дотримання цих принципів, позиції ЄСПЛ щодо змістовного наповнення кожного з них. Свої судження щодо перелічених принципів здобувачі мають підкріплювати практикою ЄСПЛ, зокрема позиціями, викладеними в рішенні «Олександр Волков проти України», №21722/11, рішення Великої палати 2013 р.

Найбільш істотним для вивчення питанням є визначення проблеми юрисдикції ЄСПЛ у контексті прийнятності скарги, а саме: застосування автономного тлумачення так званого «кримінального» та «цивільного аспекту» статті 6 Конвенції. Задля засвоєння цього питання здобувачі мають проаналізувати практику ЄСПЛ щодо застосування «критеріїв Енгельса» в

аспекті кримінально-правової юрисдикції та індикаторів визначення справи як «цивільної» в аспекті цивільно-правової юрисдикції.

Вивчення питання щодо виконання судових рішень в контексті ст.6 Конвенції передбачає аналіз здобувачами позиції ЄСПЛ щодо реалізації цього принципу в різних країнах, найбільш типові проблеми його реалізації та шляхи подолання відповідних проблем в Україні. Тут також слід наводити приклади з окремих справ, зокрема виключний та нетиповий підхід ЄСПЛ, застосований у справі «Бурмич та інші проти України», №№46852/13, 47786/13, 54125/13, рішення Великої палати 2017 р., а також значення цього рішення для подальшого розвитку системи виконання судових рішень в Україні.

Окрему увагу здобувачі мають приділити змісту ст.13 Конвенції, яка встановлює право на ефективний захист своїх прав, проаналізувати найбільш складні питання реалізації даного права, визначити системні проблеми реалізації права на ефективний захист, окреслені у рішеннях ЄСПЛ щодо України.

Рекомендовані джерела до вивчення теми:

Нормативно-правові акти:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, прийнята 1950 року в Римі, ратифікована Верховною Радою України від 17 липня 1997 року. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004

2. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2006. N 30. ст.260.

Основна література:

1. Дудаш Т. І. Практика Європейського суду з прав людини: навчальний посібник. 3-тє вид., стереотипне. К.: Алерта, 2016. 488 с.

2. Левенець А.В., Садовська О.М. Практика ЄСПЛ щодо дотримання принципу неупередженості в судовому процесі. *Правова держава*. 2021. №41. С.24-30.

3. Посібник зі статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Право на справедливий суд (кримінальний процесуальний аспект). І частина (пункти 1-299). Рада Європи / Європейський Суд з прав людини, 2019. 65 с. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/96a0f2399c11b6f75587_file.pdf

4. Ягунов Д. Практика Європейського Суду з прав людини (питання кримінального судочинства) / За ред. Й.Л. Бронза. 2-е вид., перероб. і доп. О.: Фенікс, 2015. 384 с.

5. Шуміло І. А. Міжнародна система захисту прав людини: навчальний посібник. Київ: ФОП Голембовська О.О., 2018. 168 с. URL: <https://nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/08/MSc-1-Міжнародна-система-захисту-прав-людини-1.pdf>

Практичне заняття 17

Тема: Право на власність у практиці ЄСПЛ.

Питання для обговорення

1. Обсяг та складові права на власність (ст.1 Першого протоколу).
2. Поняття «власності» у практиці ЄСПЛ.
3. Зобов'язання держави щодо права на власність.
4. Практика Європейського суду з прав людини щодо права на власність. Рішення у справі «Лоїзиду проти Туреччини», 1996 р.
5. Рішення «Зеленчук і Цицюра проти України», 2018 р., його значення та роль в аспекті захисту права на власність.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИВЧЕННЯ ПИТАНЬ ТЕМИ

Вивчення питань даної теми здобувачі мають розпочати із аналізу обсягу та складових елементів права власності, його міжнародно-правового регулювання та значення у сучасній демократичній державі. У межах європейського конвенційного механізму захисту прав людини право власності визначено у ст. 1 Першого протоколу (1952) до Конвенції, яка встановлює, що «кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном; ніхто не може бути позбавлений свого майна, інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом; проте попередні положення жодним чином не обмежують право держави вводити в дію такі закони, які, на її думку, є необхідними для здійснення контролю за користуванням майном відповідно до загальних інтересів або для забезпечення сплати податків чи інших зборів або штрафів». Важливу роль у вирішенні конкретних питань, пов'язаних із застосуванням положень ЄКПЛ відіграє практика Європейського суду.

У межах даної теми здобувачі мають проаналізувати поняття «майно» та «власність» у їх автономному значенні, яке застосовує ЄСПЛ, визначити особливості окремих видів майна та інших майнових інтересів, а саме, вимоги та борги за рішенням суду, акції компанії та інші фінансові інструменти, професійні клієнти, ліцензії на ведення бізнесу, майбутні доходи, інтелектуальна власність, оренда нерухомості та житлові права, соціальне забезпечення / пенсії, знищення майна в ситуаціях міжнародного або внутрішнього збройного конфлікту та ін.

Окрему увагу здобувачі мають приділити обсягу позитивних та негативних зобов'язань держави у контексті захисту права власності, визначаючи при цьому залежність відповідного обсягу зобов'язань від змісту та структури ст.1 Першого протоколу до Конвенції. Так, ч. 1 ст. 1 Першого протоколу до Конвенції містить положення про право мирно володіти своїм майном; ч.2 ст.1 містить заборону позбавлення власності інакше як у загальносуспільних інтересах та на умовах, передбачених законом У цій частині встановлюються

підстави та обмеження можливого позбавлення права власності; ч. 3 ст. 1 визнається право держави контролювати здійснення права власності та вводити обмеження щодо такого права відповідно до загальносуспільних інтересів та сплати податків або штрафів. Враховуючи таке змістовне наповнення, здобувачі мають усвідомлювати, що право власності не є безмежним та підлягає особливому контролю з боку держави.

Європейська конвенція однаково захищає право власності як фізичних, так і юридичних осіб, що часто не відбувається в українському законодавстві. Більше того, фактично створена конкуренція цих норм при застосуванні Цивільного кодексу (права власності фізичних осіб) та Господарського кодексу (права власності переважно юридичних осіб). Найбільша кількість рішень Європейського суду з прав людини стосувалася невиконання або тривалого невиконання рішень національних судів, що були пов'язані із захистом володіння своїм майном.

Рекомендовані джерела до вивчення теми:

Нормативно-правові акти:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, прийнята 1950 року в Римі, ратифікована Верховною Радою України від 17 липня 1997 року. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004
2. Протокол до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 20.03.1952 року, ратифікований Законом від 17.07.1997 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_535

Основна література:

1. Опольська Н.М., Бабой А.М., Бабой В.С. Міжнародний захист прав людини: навчальний посібник. Вінниця: Твори. 2021. 408 с. [28982.pdf](https://vsau.org/28982.pdf) (vsau.org)

2. Захист права власності в практиці Європейського Суду з прав людини / упоряд. Л. В. Сидорова. К. : Видавничий Дім «Ратіо Деціденді», 2019. 132 с. URL: <https://cutt.ly/gtN9usG>
3. Мармазов В.Є. Актуальні проблеми захисту права власності в практиці Європейського суду з прав людини та її вплив на правову систему України: навчально-методичний посібник для суддів / В.Є.Мармазов, А.М.Мірошніченко, П.В.Пушкар; В.Є. Мармазов, А.М. Мірошніченко, П.В. Пушкар. Київ: Тов "ГештальдКонсалтінг Груп"; "Зовнішньоторгвидав України", 2009. 392 с.

Практичне заняття 18

Тема: Правомірне обмеження прав людини.

Питання для обговорення

1. Види та підстави обмежень конвенційних прав людини.
2. Надзвичайний та військовий стан як підстава для обмежень прав людини. Відступ держав від зобов'язань в галузі прав людини (дерогація) (ст.15).
3. Матеріальні та процесуальні умови дeroгації.
4. Практика застосування дeroгації Україною.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИВЧЕННЯ ПИТАНЬ ТЕМИ

Вивчення окреслених питань теми слід розпочати із аналізу видів обмежень прав людини, які можуть мати місце у демократичному суспільстві, а також умов та підстав для таких обмежень. Прийнято виділяти такі види обмеження прав людини: за обсягом : 1) загальні, які можуть стосуватися всіх прав і свобод (як вимога про не порушення прав інших людей); 2) спеціальні, які використовуються щодо деяких прав і свобод (обмеження, що встановлюються в умовах воєнного або надзвичайного стану, а також в інтересах національної безпеки, і деякі інші); 3) окремі, стосовно певних прав

(наявність судимості тягне за собою обмеження права бути обраним народним депутатом та ін.).

Критерії правомірних обмежень державою індивідуальних прав і свобод були вперше сформульовані в Загальній декларації прав людини 1948 р. А саме, згідно зі статтею 29 Загальної декларації «при здійсненні своїх прав і свобод кожна людина повинна зазнавати тільки таких обмежень, які встановлені законом виключно з метою забезпечення належного визнання і поваги прав і свобод інших та забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві». Фактично, ЄКПЛ конкретизувала та розширила зміст даних критеріїв. Здобувачі мають проаналізувати особливу роль практики ЄСПЛ у розробленні механізму правомірного обмеження прав та свобод людини, який ґрунтується на принципах законності, необхідності та пропорційності, що складають так званий «трискладовий тест». Для кращого розуміння відповідних принципів здобувачам слід звернутись до рішень ЄСПЛ, наприклад у таких справах, як «Швидка проти України», «Роман Захаров проти Росії» та ін.

Окрему увагу у межах даної теми здобувачі мають приділити дослідженню процедури відступу державою від зобов'язань, взятих на себе щодо захисту конвенційних прав, яка передбачена ст.15 Конвенції. За змістом статті 15, під час війни або іншої суспільної небезпеки, яка загрожує життю нації, будь-яка Висока Договірна Сторона може вживати заходів, що відступають від її зобов'язань за цією Конвенцією, виключно в тих межах, яких вимагає гострота становища, і за умови, що такі заходи не суперечать іншим її зобов'язанням згідно з міжнародним правом.

Здобувачі мають знати підстави та умови можливого відступу від зобов'язань, процедурні аспекти застосування такого відступу, перелік прав, які мають абсолютний характер та відступ від яких не допускається за жодних умов.

Практичною частиною підготовки до даної теми є правовий аналіз процедури відступу від зобов'язань, яка була застосована Україною через анексію АРК та збройного конфлікту на сході нашої держави. Здобувачі мають дослідити особливості застосування дерогації в Україні, а також проблеми та недоліки, які мали місце в процесі застосування цієї процедури.

Рекомендовані джерела до вивчення теми

Нормативно-правові акти:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, прийнята 1950 року в Римі, ратифікована Верховною Радою України від 17 липня 1997 року. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004
2. Про Заяву Верховної Ради України «Про відступ України від окремих зобов'язань, визначених Міжнародним пактом про громадянські і політичні права та Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод». Верховна Рада України; Постанова, Заява від 21 травня 2015 р. № 462-VIII URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/462-19>.

Основна література:

1. Дудаш Т. І. Практика Європейського суду з прав людини: навчальний посібник. 3-тє вид., стереотипне. К.: Алерта, 2016. 488 с.
2. Сироїд Т.Л., Фоміна Л.О. Міжнародний захст прав людини: Навчальний посібник. Х.: Право, 2019. 310 с.
3. Керівництво зі статті 15 Конвенції – Відступ від зобов'язань під час надзвичайної ситуації. Рада Європи/Європейський суд з прав людини, 2016. 14 с. URL: <https://cutt.ly/vtN5cDM>

4. Чевичалова Ж.В. Відступ України від окремих зобов'язань, визначених Міжнародним пактом про громадянські і політичні права та Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод. *Євроатлантична інтеграція України: свідомий вибір моделі безпеки: зб. наук. ст. за матеріалами III Харків. міжнар.-прав. читань, присвяч. пам'яті проф. М.В. Яновського і В.С. Семенова*, м. Харків, 03 листопада 2017 р.: у 2 ч. Харків, 2017. Ч. 1. С. 121–127.

5. Guide on Article 15 of the European Convention on Human Rights – Derogation in time of emergency, report prepared by the Research and Library Division (Directorate of the Jurisconsult) of the Court, August 2016. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_15_ENG.pdf.

Практичне заняття 19

Контрольна робота за ЗМ 2 (тестування)

Питання для підготовки до контрольної роботи:

1. Принципи тлумачення Європейським Судом основних конвенційних прав людини.
2. Позитивні та негативні зобов'язання держави щодо захисту конвенційних прав.
3. Право на життя за ст.2 ЄКЗПЛ. Обсяг зобов'язань держави щодо права на життя. Практика ЄСПЛ щодо права на життя.
4. Заборона катувань, нелюдських та таких що принижують гідність видів поводження чи покарання (ст.3). Практика ЄСПЛ щодо заборони катувань, нелюдських або таких, що принижують гідність видів поводження чи покарання.
5. Право на свободу та особисту недоторканність. Обсяг зобов'язань держави щодо права на свободу та особисту недоторканність (ст.5).
6. Право на справедливий судовий розгляд (ст.6). Концепція справедливого судового розгляду в практиці ЄСПЛ.

7. Практика ЄСПЛ щодо права на справедливий судовий розгляд. Справа «Олександр Волков проти України» 2013 р., «Бурмич та інші проти України» 2017 р.

8. Право на повагу до приватного і сімейного життя, житла та кореспонденції (ст.8). Зобов'язання держави за ст.8 Конвенції.

9. Практика ЄСПЛ щодо на права на повагу до приватного життя. Справа «С. і Марпер проти Сполученого Королівства» 2008 р., «Денісов проти України», 2018. Практика ЄСПЛ щодо права на повагу до житла. Справа «Кривицький та Кривицька проти України» 2011 р.

10. Право на свободу думки, совісті і релігії (ст.9). Зобов'язання держави за ст.9 Конвенції.

11. Практика ЄСПЛ щодо права на свободу думки, совісті та релігії. Справа «Кокінакіс проти Греції» 1993 р.; «С.А.С. проти Франції» 2014 р.; «Евейда та інші проти Сполученого Королівства» 2013 р.

12. Право на свободу вираження поглядів (ст. 10). Обсяг та складові права на свободу вираження поглядів згідно практики ЄСПЛ. Справи «Лінгенс проти Австрії» 1986 р.; «Угорський Гельсінський Комітет проти Угорщини» 2016р.

13. Свобода зібрань та об'єднання (ст. 11). Зобов'язання держави за ст. 11 Конвенції. Практика ЄСПЛ щодо права на свободу зібрань та об'єднання. Справи «В. Тимошенко та інші проти України» 2014 р., «Баранкевич проти Росії» 2007р.

14. Право на власність (ст.1 Протоколу №1). Зобов'язання держави щодо права на власність. Практика ЄСПЛ щодо права на власність. Справи «Спорронг и Льоннрот проти Швеції» 1982 р., «Лоїзиду проти Туреччини» 1996 р., «Фонд «Батьківська турбота» проти України» 2018 р.

15. Заборона дискримінації (ст. 14). Особливості зобов'язань держави щодо заборони дискримінації.

16. Правомірне обмеження прав людини. Відступ держави від своїх зобов'язань за ЄКЗПЛ 1950 р.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ТА РОЗПОДІЛ БАЛІВ

Вид роботи		Кількість балів
Поточний контроль:		
- Опитування за питаннями відповідної теми на практичному занятті, участь здобувачів в обговоренні проблемних питань		від 0 до 3
- Аналітичний огляд рішення ЄСПЛ		від 0 до 3
- Поточне тестування		від 0 до 2
Періодичний контроль:		
- Контрольна робота за змістовними модулями у формі тестування		від 0 до 5
Підсумковий контроль		
- Іспит (усна відповідь на два питання екзаменаційного білету)		від 0 до 20
Вид роботи	Бали	Критерії оцінювання
Опитування за питаннями відповідної теми на практичному занятті	0 балів	Здобувач не бере участь у практичному занятті, є лише спостерігачем; ніколи не виступає і не задає питання, незацікавлений у вивченні матеріалу; дає неправильні відповіді на запитання, показує незадовільне знання понятійного апарату і літературних джерел.
	1 бал	Здобувач іноді бере участь в практичному занятті; частково виступає і задає питання; допускає істотні помилки під час відповідей на запитання; показує фрагментарні знання понятійного апарату і літературних джерел; показує невміння публічно представляти матеріал.
	2 бали	В цілому володіє навчальним матеріалом викладає його основний зміст під час усних виступів, але без глибокого всебічного аналізу, обґрунтування та аргументації, без використання необхідної літератури, допускаючи при цьому окремі суттєві неточності та помилки.
	3 бали	Достатньо володіє навчальним матеріалом, обґрунтовано його викладає під час усних виступів, в основному розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань, використовуючи при цьому обов'язкову літературу. При відповідях допускає окремі неточності, не вміє наводити достатню аргументацію своєю позиції, не відповідає на додаткові чи уточнюючі запитання.
Аналітичний огляд рішення ЄСПЛ	0 балів	Аналітичний огляд не виконано.
	1 бал	Здобувач зробив аналітичний огляд, виокремив основні положення теми, але виклав їх у вигляді незв'язаних пунктів, не витримав вимог щодо обсягу роботи, використовує загальні фрази, не проводить аналізу викладеного матеріалу, не зробив

		узагальнюючих висновків
	2 бали	Здобувач опрацював основний обсяг необхідних джерел, виокремив положення, які стосуються теми роботи структурно об'єднав їх, проте не зробив ґрунтового аналізу та власних висновків
	3 бали	Здобувач опрацював та виокремив найголовніші положення з наявних джерел, логічно та ґрунтовно розкрив тему роботи, проявив достатній рівень аналітичних здібностей при роботі з нормативним та теоретичним матеріалом, надав власні висновки та пропозиції
Тестування (поточне та за ЗМ)	0 балів	Відповідь на запитання невірна.
	0,5 бали	Відповідь на запитання вірна.
Усний іспит (відповідь на 2 питання екзаменаційного білету: перше питання має теоретичний характер, друге – передбачає аналіз та аргументацію рішень та правових позицій ЄСПЛ; кожне питання оцінюється від 0 до 10 балів, разом на іспиті здобувач отримує від 0 до 20 балів).	0 балів	Здобувач не надав відповіді на питання
	1-2 балів	Здобувач надає відповідь дуже поверхнево, не засвоїв матеріал у межах програми навчальної дисципліни, не дає конкретної відповіді на питання білету, не наводить прикладів, не ознайомлений з методичною і навчальною літературою з дисципліни, не здатний висвітлити поставлене питання. На додаткові та уточнюючі запитання екзаменатора студент не знає правильної відповіді. Не володіє базовими категоріями та основними теоретичними поняттями з дисципліни.
	3-5 балів	Здобувач надає відповіді на питання білету, проте із суттєвими неточностями, формулювання нечіткі, більша частина змісту питання залишається нерозкритою, допущені помилки і порушена логіка викладу, що вплинуло на результат та правильність висновків. Відповідь не аргументована прикладами, посиланнями на нормативно-правову базу та літературні джерела. На додаткові запитання екзаменатора не відповідає.
	6-8 балів	Здобувач допустив деякі неточності, залишилась нерозкритою частина питання, за умови, що принципові моменти запитань були розкриті правильно, незначні помилки усуваються самим студентом, коли на помилки вказує екзаменатор. Студент наводить приклади з власної практики, встановлює системні

		зв'язки між різними питаннями та темами курсу.
	9-10 балів	Здобувач точно і повно відповів на запитання білету, чітко і логічно відповів на додаткові та уточнюючі запитання, вільно володіє науковою термінологією, наводить приклади з допоміжної літератури та власної практики, демонструє бачення практичного застосування вивченого матеріалу, розуміє не лише базові, але й допоміжні чи проблемні аспекти питання.

Розподіл балів за темами

Теми практичних занять	Кількість балів за вид роботи	Разом балів
Змістовий модуль 1. Загальна характеристика міжнародного права прав людини		
Тема 1. Міжнародне право прав людини: історія становлення, особливості розвитку.	0 – 3 (опитування)	0 - 3
Тема 2.1. Захист прав людини в діяльності ООН. Становлення та розвиток міжнародних стандартів захисту прав людини у межах ООН.	0 – 3 (опитування)	0 - 3
Тема 2.2. Інституційна та нормативно-правова основа універсальної системи захисту прав людини.	0 – 3 (опитування)	0 - 3
Тема 3. Регіональні системи захисту прав людини.	0 – 3 (опитування)	0 - 3
Тема 4. Європейська система захисту прав людини.	0 – 3 (опитування) 0 – 2 (поточне тестування)	0 - 5
Тема 5. Поняття міжнародного гуманітарного права, його співвідношення з міжнародним правом прав людини.	0 – 3 (опитування)	0 - 3
Контрольна робота за ЗМ 1	0 – 5 (тестування)	0 - 5
Разом за ЗМ 1		0 - 25
Змістовий модуль 2. Захист прав людини в практиці ЄСПЛ		
Тема 6. Організація роботи та юрисдикція ЄСПЛ. Склад, структура та форми роботи. Функції та повноваження ЄСПЛ. Види юрисдикцій. Зміст конвенційних прав, особливості тлумачення, обсяг	0 – 3 (опитування) 0 – 2 (поточне тестування)	0 - 5

державних зобов'язань.		
Тема 7. Право на життя (ст.2) у практиці ЄСПЛ.	0 – 3 (опитування) 0 – 3 (аналітичний огляд)	0 - 6
Тема 8. Право на свободу та особисту недоторканність (ст.5) у практиці ЄСПЛ.	0 – 3 (опитування) 0 – 2 (поточне тестування)	0 - 5
Тема 9.1. Заборона катувань, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження чи покарання (ст.3).	0 – 3 (опитування) 0 – 2 (поточне тестування)	0 - 5
Тема 9.2. Заборона дискримінації (ст.14) у практиці ЄСПЛ.	0 – 3 (опитування) 0 – 3 (аналітичний огляд)	0 - 6
Тема 10. Право на повагу до приватного й сімейного життя, житла та кореспонденції (ст.8) у практиці ЄСПЛ.	0 – 3 (опитування) 0 – 2 (поточне тестування)	0 - 5
Тема 11. Свобода думки, совісті та релігії (ст.9) у практиці ЄСПЛ. Свобода вираження поглядів, зібрань та об'єднань (ст.ст. 10,11) у практиці ЄСПЛ.	0 – 3 (опитування)	0 - 3
Тема 12. Право на справедливий суд та ефективний засіб юридичного захисту (ст.ст. 6, 13) у практиці ЄСПЛ.	0 – 3 (опитування) 0 – 3 (аналітичний огляд)	0 - 6
Тема 13. Право на власність (ст.1 Першого протоколу) у практиці ЄСПЛ.	0 – 3 (опитування)	0 - 3
Тема 14. Правомірне обмеження прав людини під час надзвичайного стану. Відступ держав від зобов'язань в галузі прав людини.	0 – 3 (опитування)	0 - 3
Тема 15. Вплив Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод та практики ЄСПЛ на правову систему України.	0 – 3 (опитування)	0 - 3
Контрольна робота за ЗМ 2	0 – 5 (тестування)	0 - 5
Разом за ЗМ 1		0 – 55
Іспит		0 – 20
Загалом сума балів		0 - 100

ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Природа та сутність прав людини.
2. Класифікація прав людини.
3. Універсальність прав людини.
4. Захист прав людини в діяльності Ліги Націй.
5. Міжнародне право прав людини.
6. Роль Організації Об'єднаних Націй у формуванні міжнародно-правових стандартів прав людини.
7. Рада ООН з прав людини.
8. Універсальний періодичний огляд.
9. Верховний комісар ООН з прав людини.
10. Система договірних (конвенційних) органів ООН з прав людини.
11. Міжнародні механізми та процедури із захисту прав людини в ООН.
12. Загальна Декларація прав людини (1948) як джерело універсальних міжнародно-правових стандартів прав людини.
13. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (1966) про стандарти прав людини. Комітет ООН з прав людини.
14. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (1966). Комітет з економічних, соціальних та культурних прав.
15. Захист прав людини під час збройних конфліктів.
16. Сутність міжнародного гуманітарного права. Женевські конвенції 1949 року.
17. Захист поранених і хворих під час збройних конфліктів.
18. Захист військовополонених.
19. Захист цивільного населення під час війни. Захист жінок та дітей під час війни.
20. Захист прав людини в рамках Ради Європи: загальна характеристика та порівняльний аналіз з іншими регіональними механізмами.

21. Європейська конвенція про захист прав людини та основних свобод (1950) як джерело формування європейських стандартів прав людини.
22. Еволюція конвенційного механізму захисту прав людини в межах Ради Європи.
23. Європейський Суд з прав людини: порядок звернення та функції.
24. Предметна, темпоральна, персональна та просторова юрисдикції Європейського Суду з прав людини.
25. Виконання рішень Європейського суду в Україні. Контроль за виконанням рішень ЄС.
26. Захист прав людини в Європейському Союзі. Європейська Хартія основних прав Європейського Союзу (2000).
27. Діяльність ОБСЄ у галузі захисту прав людини в Європі. «Людський вимір» ОБСЄ.
28. Міжамериканська система захисту прав людини.
29. Африканська система захисту прав людини. Субрегіональні системи захисту прав людини в Африці.
30. Арабська система захисту прав людини.
31. Захист прав людини в рамках АСЕН (Асоціація держав Південно-Східної Азії).
32. Принципи тлумачення Європейським Судом основних конвенційних прав людини. Позитивні та негативні зобов'язання держави щодо захисту конвенційних прав.
33. Право на життя за ст.2 ЄКЗПЛ. Обсяг зобов'язань держави щодо права на життя.
34. Практика ЄСПЛ щодо права на життя. Рішення «Маккейн та інші проти СК» (1989 р.)
35. Заборона катувань, нелюдських та таких що принижують гідність видів поводження чи покарання (ст.3).

36. Практика ЄСПЛ щодо заборони катувань, нелюдських або таких, що принижують гідність видів поводження чи покарання. Рішення ЄСПЛ у справі «Каверзін проти України», 2012 р.
37. Право на свободу та особисту недоторканність. Обсяг зобов'язань держави щодо права на свободу та особисту недоторканність (ст.5). Рішення ЄСПЛ у справі «Харченко проти України», 2011 р.
38. Право на справедливий судовий розгляд (ст.6). Концепція справедливого судового розгляду в практиці ЄСПЛ.
39. Практика ЄСПЛ щодо права на справедливий судовий розгляд. Справа «Олександр Волков проти України» 2013 р., «Бурмич та інші проти України» 2017 р.
40. Право на повагу до приватного і сімейного життя, житла та кореспонденції (ст.8). Зобов'язання держави за ст.8 Конвенції.
41. Практика ЄСПЛ щодо права на повагу до приватного життя. Справа «С. і Марпер проти Сполученого Королівства» 2008 р., «Денісов проти України», 2018. Практика ЄСПЛ щодо права на повагу до житла. Справа «Кривицький та Кривицька проти України» 2011 р.
42. Право на свободу думки, совісті і релігії (ст.9). Зобов'язання держави за ст.9 Конвенції.
43. Практика ЄСПЛ щодо права на свободу думки, совісті та релігії. Справа «Кокінакіс проти Греції» 1993 р.; «С.А.С. проти Франції» 2014 р.; «Евейда та інші проти Сполученого Королівства» 2013 р.
44. Право на свободу вираження поглядів (ст. 10). Обсяг та складові права на свободу вираження поглядів згідно практики ЄСПЛ. Справи «Лінгенс проти Австрії» 1986 р.; «Швидка проти України» 2014 р.
45. Свобода зібрань та об'єднання (ст. 11). Зобов'язання держави за ст. 11 Конвенції.

46. Практика ЄСПЛ щодо права на свободу зібрань та об'єднання. Справи «В. Тимошенко та інші проти України» 2014 р., «Баранкевич проти Росії» 2007 р.
47. Право на власність (ст.1 Протоколу №1). Зобов'язання держави щодо права на власність.
48. Практика ЄСПЛ щодо права на власність. Справи «Спорронг и Л'оннрот проти Швеції» 1982 р., «Лоїзиду проти Туреччини» 1996 р., «Зеленчук та Цицюра проти України» 2018 р.
49. Заборона дискримінації (ст. 14). Особливості зобов'язань держави щодо заборони дискримінації.
50. Правомірне обмеження прав людини. Відступ держави від своїх зобов'язань за ЄКПЛ 1950 р. Процедура дерогації.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

Нормативно-правові акти:

1. Arab Charter on Human Rights / <http://textus.diplomacy.edu/thina/TxFsetW.asp?tURL=http://textus.diplomacy.edu/thina/TxGetXDoc.asp?IDConv=2832>
2. ASEAN Human Rights Declaration. URL: <http://www.asean.org/news/asean-statement-communicues/item/asean-human-rights-declaration>.
3. The African Charter on Human and Peoples Rights. The Hague: Kluwer Law International, 1977.
4. Американська конвенція з прав людини від 22 листопада 1969 р. Сан-Хосе, Коста-Ріка. URL: cidh.oas.org/Basicos/English/Basic3American%20Convention.htm
5. Додатковий протокол до Женевської конвенції від 12 серпня 1949 р., що стосується жертв міжнародних збройних конфліктів, 8 червня 1977р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199
6. Додатковий протокол до Женевської конвенції від 12 серпня 1949 року, що стосується жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру, 8 червня 1977р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_200
7. Європейська конвенція про запобігання катуванням та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводження чи покарання від 28.11.1987 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_068
8. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими від 12 серпня 1949 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153
9. Женевська конвенція про поліпшення долі поранених і хворих в діючій армії від 12 серпня 1949 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_151
10. Женевська конвенція про поліпшення долі поранених і хворих осіб, які зазнали корабельної аварії, зі складу збройних сил на морі від 12 серпня 1949 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_152

11. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. *Офіційний вісник України*. 2008. № 93. Ст. 3103.
12. Загальна декларація прав людини: Прийнята і проголошена Резолюцією ГА ООН 10 грудня 1948 р. URL: [Загальна декларація прав людини | від 10.12.1948 \(rada.gov.ua\)](http://rada.gov.ua/10.12.1948)
13. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, прийнята 1950 року в Римі, ратифікована Верховною Радою України від 17 липня 1997 року. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004
14. Конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154
15. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права від 16 грудня 1966 р.: Ратифіковано Указом Президії ВР УРСР 19.10.1973 р. URL: [Міжнародний пакт про громадянські і по... | від 16.12.1966 \(rada.gov.ua\)](http://rada.gov.ua/16.12.1966)
16. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права від 16 грудня 1966 р. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2002. №1.
17. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права від 16 грудня 1966 р.: Ратифіковано Указом Президії ВР УРСР 19.10.1973 р. URL: [Міжнародний пакт про економічні, соціа... | від 16.12.1966 \(rada.gov.ua\)](http://rada.gov.ua/16.12.1966)
18. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права від 16 грудня 1966 р. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2002. № 2.
19. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2006. №30. ст.260.
20. Про Заяву Верховної Ради України «Про відступ України від окремих зобов'язань, визначених Міжнародним пактом про громадянські і політичні права та Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод». Верховна Рада України; Постанова, Заява від 21 травня 2015 р. № 462-VIII URL: [http://zakon5.rada.gov.ua/ laws/show/462-19](http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/462-19).

21. Про символіку Червоного Хреста и Червоного Півмісяця в Україні: Закон України от 8 квітня 1999 р. Відомості Верховної Ради України. 1999. №11.
22. Протокол №12 до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод від 04.11.2000 року. URL: [Протокол N 12 до Конвенції про за... | від 04.11.2000 № 12 \(rada.gov.ua\)](#)
23. Протокол №13 до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод від 03.05.2002 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_180
24. Протокол №4 до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод від 16.09.1963 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_059
25. Протокол №6 до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод від 28.04.1983 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_802
26. Протокол до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 20.03.1952 року, ратифікований Законом від 17.07.1997 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_535
27. Регламент Європейського суду з прав людини у редакції від 23 червня 2023 року. URL: [Rules of Court - 23 June 2023 \(coe.int\)](#)
28. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду, прийнятий 26 червня 1945 року в м. Сан-Франциско. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010/ed19450626
29. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду, прийнятий 26 червня 1945 року в м. Сан-Франциско. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010/ed19450626
30. Факультативний протокол до Міжнародного пакту про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_086

31. Факультативний протокол до Міжнародного пакту про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_086
32. Факультативний протокол до Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських та таких, що принижують гідність видів поводження та покарання, прийнятий ГА 18 грудня 2002 г. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_f48

Основна література

1. Буткевич О. Застосування практики та виконання Україною рішень Європейського Суду з прав людини (Policy Paper). Лабораторія законодавчих ініціатив, 2017. 25 с. URL: https://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/Propozicii_Politiki_ECHR.pdf
2. Міжнародне гуманітарне право. Посібник для юриста / [М.М. Гнатовський, Т.Р. Короткий, А.О. Кориневич, В.М. Лисик, О.Р. Поєдинок, Н.В. Хендель]; за ред. Т.Р. Короткого. Київ-Одеса: Українська гельсінська спілка з прав людини, Фенікс, 2016. 145с. [WEB 01-2.pdf \(helsinki.org.ua\)](#)
3. Наливайко Л. Р., Степаненко К. В., Щербина Є. М. Міжнародний захист прав людини : навч. посібник / Л. Р. Наливайко, К. В. Степаненко, Є. М. Щербина. Дніпро : ДДУВС, 2020. 260 с. [Наливайко Л \(dduvs.in.ua\)](#)
4. Опольська Н.М., Бабой А.М., Бабой В.С. Міжнародний захист прав людини: навчальний посібник. Вінниця: Твори. 2021. 408 с. [28982.pdf \(vsau.org\)](#)
5. Права людини в національному та європейському контекстах : підручник / Н.І. Петрецька, Ю.М. Бисага, Д.М. Белов та ін. ; за заг. ред. Н.І. Петрецької, Ю.М. Бисаги. Ужгород, Видавничий дім “Гельветика”, 2018. 482 с. [ПРАВА ЛЮДИНИ.pdf \(uzhnu.edu.ua\)](#)

6. Сироїд Т. Л. Міжнародне публічне право. Міжнародний захист прав людини : посіб. для підгот. до зовн. незалеж. оцінювання / Т. Л. Сироїд, О. А. Гавриленко, Л. О. Фоміна ; за заг. ред. Т. Л. Сироїд. – 4-те вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2021. 462 с. [\(PDF\) Міжнародне публічне право. Міжнародний захист прав людини : посібник для підготовки до зовн. незалеж. оцінювання: за заг. ред. Т.Л. Сироїд. 4-те вид., перероблене і доповнене \(researchgate.net\)](#)
7. Шуміло І. А. Міжнародна система захисту прав людини: навчальний посібник. Київ: ФОП Голембовська О.О., 2018. 168 с. [msc_1_copy-1.pdf \(nlu.edu.ua\)](#)

Додаткова література

1. Bondaruk, M., Melenko, S. H., Omelchuk, L., Radchenko, L., & Levenets, A. Justicia juvenil y protección de los derechos del niño en Europa: la práctica del tribunal europeo de derechos humanos. *Cuestiones Políticas*. 2021. 39(68). P.167-185. Recuperado a partir de: <https://produccioncientificaluz.org/index.php/cuestiones/article/view/35405>
2. Антипов В.І. Кримінальний кодекс України в контексті міжнародного права та практики Європейського суду з прав людини: правові норми, судова практика, науково-практичний коментар. Харків : Право, 2019. 1200 с.
3. Горбачевська Т. Захист прав людини у збройному конфлікті між Україною та Росією: питання юрисдикції у світлі практики Європейського суду з прав людини. Зобов'язання, що впливають з фактичного або загального контролю держави-агресора (Частина І). Веб-сайт Харківської правозахисної групи «Прпва людини в Україні», 19 липня 2019. URL: <http://khpg.org/index.php?id=1562658156>
4. Горпинюк О.П. Зобов'язання держави щодо охорони права на життя та заборони катувань у кримінальному праві України. *Юридичний науковий*

- електронний журнал.* 2020. №1. С. 206-210. URL: http://lsej.org.ua/1_2020/51.pdf
5. Довідник із застосування статті 5 – право на свободу та особисту недоторканність. Рада Європи/Європейський суд з прав людини, 2017. 46 с. URL: <https://cutt.ly/8tN6r7J>
 6. Довідник із застосування статті 9. Свобода думки, совісті і релігії. Рада Європи/Європейський суд з прав людини, 2015. 81 с. URL: <https://cutt.ly/4tN5KCh>
 7. Європейський суд з прав людини: як знаходити і розуміти практику суду. Рада Європи / Європейський суд з прав людини, 2019. 15 с. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/CLIP_Finding_understanding_case_law_UKR.pdf
 8. Єдність судової практики: погляд Європейського суду з прав людини та Верховного Суду. К.: Верховний Суд, 14 червня 2019. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=E5MTaoMpi7Y>
 9. Захист права власності в практиці Європейського Суду з прав людини / упоряд. Л. В. Сидорова. К. : Видавничий Дім «Ратіо Дециденді», 2019. 132 с. URL: <https://cutt.ly/gtN9usG>
 10. Караман І.В., Козіна В.В. Європейський суд з прав людини, Європейська конвенція з прав людини та індивідуальні заяви: перше знайомство. К.: ВАІТЕ, 2015. 136 с.
 11. Керівництво зі статті 15 Конвенції – Відступ від зобов'язань під час надзвичайної ситуації. Рада Європи/Європейський суд з прав людини, 2016. 14 с. URL: <https://cutt.ly/vtN5cDM>
 12. Левенець А.В. Гуманітарна інтервенція як виняток з принципу невтручання у справи держави (в співавторстві). *Вісник Одеського національного університету. Серія: Правознавство.* 2019. Том 24. Випуск 1 (34). С. 32-40.
 13. Левенець А.В., Садовська О.М. Практика ЄСПЛ щодо дотримання

- принципу неупередженості в судовому процесі. *Правова держава*. 2021. №41. С.24-30.
14. Мармазов В.Є. Актуальні проблеми захисту права власності в практиці Європейського суду з прав людини та її вплив на правову систему України: навчально-методичний посібник для суддів / В.Є.Мармазов, А.М.Мірошніченко, П.В.Пушкар; В.Є. Мармазов, А.М. Мірошніченко, П.В. Пушкар. Київ: Тов "ГештальдКонсалтінг Груп"; "Зовнішньоторгвидав України", 2009. 392 с.
15. Москалюк Н., Слома В. Міжнародно-правові стандарти в сфері захисту прав людини та їх вплив на законодавство України. *Актуальні проблеми правознавства*. 2022. №1. С.37-42.
16. Мотиль В. І. Гуманітарна інтервенція та міжнародне право: теорія і практика : монографія. Л., 2011. 302 с.
17. Мушак Н.Б. Міжнародно-правові засади захисту та забезпечення прав людини в європейських міжнародних організаціях. К.: Ліра-К, 2013. 188 с.
18. Посібник за статтею 11 Конвенції. Свобода зібрань та об'єднання. Переклад з англійської мови: Олександр Дроздов та Олена Дроздова. Рада Європи / Європейський суд з прав людини, 2019. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/75f3bb7ffb475097735f_file.pdf
19. Посібник зі статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Право на справедливий суд (кримінальний процесуальний аспект). І частина (пункти 1-299). Рада Європи / Європейський Суд з прав людини, 2019. 65 с. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/96a0f2399c11b6f75587_file.pdf
20. Смокович М. І. Міжнародно-правові зобов'язання України у сфері прав людини: відступ від зобов'язань. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. №10. С.492-495.

21. Ягунов Д. Практика Європейського Суду з прав людини (питання кримінального судочинства) / За ред. Й.Л. Бронза. 2-е вид., переоб.і доп. О.: Фенікс, 2015. 384 с.
22. Тітко Е. В., Білоусова К. В. Особливості захисту прав людини в практиці ЄСПЛ проти РФ в умовах збройного конфлікту. *Юридичний електронний науковий журнал*. 2023. №4. С.739-742.

Навчальне видання

МІЖНАРОДНИЙ ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ

ЕЛЕКТРОННИЙ МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК
для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальності 081 Право

Електронне практичне видання

Укладач

Левенець Анжела Вікторівна

Оригінал-макет розроблено в авторській редакції.

Затвердж. авт. 28.08.2023. Шрифт Times New Roman.

Системні вимоги: операційна система сумісна з
програмним забезпеченням для читання файлів формату PDF.
Обсяг 1,1 МБ.

Кафедра конституційного права та правосуддя
Економіко-правовий факультет
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
Французький бульвар, 24/26, м. Одеса, 65058